

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Dramatická výchova jako cesta k rozvoji osobnosti

Vypracovala: Kateřina Rejšilová

Vedoucí práce: PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice, 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce a databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 12. 3. 2019

Kateřina Rejšilová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce paní PhDr. Miluši Vítečkové, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce. Dále tímto děkuji celé své rodině za trpělivost a podporu v celém průběhu mého studia. A v neposlední řadě děkuji všem učitelkám, které byly ochotné vyplnit dotazník a všem dětem, kteří se na realizaci praktické části bakalářské práce svým zapojením podílely.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je přiblížení dramatické výchovy jakožto možnosti rozvoje dítěte předškolního věku. V teoretické části jsem se zabývala její charakteristikou, dále pak jejími metodami, principy, cíli a oblastmi rozvoje předškolního dítěte. V praktické části bylo realizováno sedm lekcí na zájmovém dramatickém kroužku v mateřské škole, které byly evaluovány prostřednictvím pozorování a rozhovorů s dětmi. Zároveň proběhlo dotazníkové šetření vypovídající o míře a způsobu využití dramatické výchovy v mateřských školách.

Klíčová slova: dramatická výchova, metody, předškolní dítě, hra, osobnost

Abstract

The aim of this bachelor work is to zoom in the drama education as a preschool children progress possibility. In the theoretical part I dealt with its characterisation, further on its methods, principles, goals and the areas of preschool children progress. In the practical part there were implemented seven leisure time kindergarten drama club lessons which were evaluated through observation and interviewing of children. At the same time there was done a questionnaire investigation referring about the level and means of using drama education at the kindergarten.

Keywords: drama education, methods, preschool child, play, personality

MOTTO

„Dítěti můžeme sdělit dvěma způsoby, co je to slepý člověk. Můžeme mu říci, že slepý člověk je člověk, který nevidí. Nebo mu řekneme: Zavři oči a pokus se najít cestu ven z místnosti. A tento druhý způsob je dramatická výchova.“ Brian Way

OBSAH

ÚVOD	3
TEORETICKÁ ČÁST	4
1 Charakteristika dramatické výchovy	5
2 Principy dramatické výchovy v předškolním vzdělávání	6
3 Metody a techniky dramatické výchovy obecně.....	11
4 Metody a techniky dramatické výchovy v předškolním vzdělávání.....	15
5 Cíle dramatické výchovy	20
5.1 Osobnostní rozvoj	21
5.1.1. Pozornost.....	21
5.1.2. Smyslové vnímání.....	22
5.1.3. Představivost a fantazie	23
5.1.4. Myšlení	23
5.1.5. Pohyb.....	25
5.1.6. Komunikace a řeč	26
5.1.7. Paměť	27
5.2 Sociální rozvoj	28
6 Volba námětu k realizaci dramatické výchovy.....	29
PRAKTICKÁ ČÁST	30
7 Metodika	31
8 Realizace lekcí dramatické výchovy na zájmovém kroužku	32
8.1 První lekce	35
8.2 Druhá lekce	40
8.3 Třetí lekce	45

8.4	Čtvrtá lekce.....	51
8.5	Pátá lekce	57
8.6	Šestá lekce.....	63
8.7	Sedmá lekce	69
8.8	Závěrečná evaluace.....	74
9	Výsledky dotazníkové šetření	75
10	Diskuse	78
	ZÁVĚR	80
	Seznam použitých zdrojů.....	81
	Seznam příloh	84

ÚVOD

Dnešní doba plná materialismu přináší dětem jistě mnoho výhod. Malé děti mají velký výběr hraček. Jistě některé z nich mohou rozvíjet jejich osobnost. Obchody se předhánějí v tom, s jakou novinkou zase přijdou a pro jejich prodávání vymýšlí mnoho reklam, které jsou lákadlem pro všechny věkové kategorie dětí. Vzbuzují u dětí touhu hračku mít, pochlubit se s touto novinkou kamarádům, vyzkoušet, co všechno umí. Starší děti mají velké možnosti, jak se rychle dostat k informacím, které potřebují vědět. V jaké míře jsou tyto informace pravdivé, si můžeme jenom domýšlet dle své vlastní zkušenosti. Mohou k tomu využít mnoho variant a typů tabletů, notebooků a počítačů. Mohou se dnes díky mobilu s kýmkoliv spojit. Když si potřebují hrát, není nic jednoduššího, než si otevřít tablet či notebook a do hry se nechat vtáhnout a užít si ji plnými doušky. Ještě před pár lety by nikdo nevěřil, že si děti jednou budou moci vybírat z tolika možností a variant.

Ne nadarmo se však říká, všeho moc škodí. A právě tady bych se pozastavila. Děti jsou přehlcné všemi možnými podněty z okolí, špatně se soustředí, jsou unavené nebo naopak neklidné, prvotní nadšenost a radost z nových hraček a PC her vystřídá nuda a pocit prázdnoty. Najednou neví, s čím, jak a proč si hrát. A přitom je hra nejdůležitější prvek v předškolním věku. Ta hra, která je sic neviditelná, ale je vskutku nejdůležitější. Ta hra, která dětem přináší uspokojení, klid a bezpečí. Ta hra, která může osobnost dítěte rozvíjet po všech stránkách, aniž by na sebe upozornila nafouknutým reklamním spotem. Jakoby se zapomnělo, že existují vedle manipulativní hry (hra s hračkami), a přitom stejně důležité, také motorické hry (skákání, balancování, běhání, atd..) a sociální hry – "hry na něco" („Já budu jako maminka a ty moje Mařenka, a půjdeme spolu na nákup, jo?"). A právě na tyto formy her bych se chtěla zaměřit ve své práci. Jsou to hry, které pro děti dnes nejsou samozřejmostí, jsou opomíjeny na úkor hry s bohatou nabídkou hraček. My jako učitelé v mateřské škole nemusíme tuto skutečnost nechat bez odezvy. Můžeme dětem nabídnout hru, která sice nezná moc hraček, ale zato rozvíjí ve velké míře osobnost a sociální dovednosti dítěte. Je to hra dramatická.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Dramatická výchova je ve své současné podobě obor stále ještě poměrně mladý. S jejími základy jsme se začali seznamovat teprve v průběhu šedesátých let 20. století. V sedmdesátých a osmdesátých letech se poté začala rozvíjet jako zájmová činnost v souborech a v lidových školách umění a až po roce 1990 vstoupila v omezené míře do všech typů a stupňů škol. Je tedy pochopitelné, že o ní panují často nejasné představy, předsudky, omyly a mýty.

Nejčastější mylnou představou je, že dramatická výchova se rovná divadelnímu představení. Ve skutečnosti je pouze její jednou částí, která může z celkové práce vyústit. V žádném případě není náplní či dokonce cílem dramatické výchovy. Je potřeba si uvědomit, že takováto forma potlačuje tvořivost a rozvoj osobnosti dítěte (Machková, 2013).

„Dramatická výchova je obor zabývající se osobnostně sociálním učením. V jejím obsahu a metodách se prolínají poznatky a principy především z oboru dramatických umění, pedagogiky a psychologie. Základním stavebním kamenem, s nímž dramatická výchova pracuje, je fiktivně navozená dramatická situace založená na mezilidské interakci a využívající simulačních a rolových her k aktivnímu poznávání světa, člověka, společnosti a sama sebe.“ Bláhová (1996, s. 22)

Dle Švejdvé (2010) se jedná o specifický vzdělávací proces, který se odlišuje od ostatních výchov tím, že využívá prvky a prostředky dramatu a divadla, a který zároveň zprostředkovává předávání zkušeností, vědomostí, dovedností a formování postojů na základě vlastního prožitku a vlastní aktivní činnosti při jednání na principu hry.

Dramatickou výchovu můžeme považovat za činnostní učení, tedy takové učení, kdy se dítě učí formou hry vše aktivně poznávat. Z těchto poznatků si dítě pak odnáší zkušenosti a prožitky, které mohou ovlivnit jeho postoje a chování v podobných životních situacích. Dle Valenty (2008, in Svobodová a Švejdvá, 2011) ji můžeme vnímat jako systém osobnostního a sociálního učení, který je vedený dramatickými a divadelními prostředky. Přičemž Svobodová a Švejdvá (2011) navíc zdůrazňují, že právě osobnostní a sociální rozvoj je v předškolním období považován za prvořadý.

2 PRINCIPY DRAMATICKÉ VÝCHOVY V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Dle Svobodové a Švejdvé (2011) je dramatická výchova v mateřské škole založená především na těchto principech:

- princip aktivity, prožitku a zkušenosti
- princip hry
- princip hry v roli
- princip tvořivosti a fikce
- princip partnerství
- princip objevů, zkoumání, experimentace a improvizace
- princip psychosomatické jednoty a empatie

Podobně nazývají principy ve své knize i Marušák a kol. (2008). Jako základní princip dramatické výchovy vidí v činnostním pojetí, které je založeno na samotné aktivitě dítěte, jeho zkušenosti, zážitku a prožitku, a na společném partnerství, spolutvoření. Tyto principy jsou pak v dramatické výchově spojeny s principem hry, jejímž základem je fikce a rolové hry, a dále pak s tvořivostí, experimentací, improvizací a psychosomatickou jednotou.

Princip aktivity, prožitku a zkušenosti

Aktivitu můžeme dle Svobodové a Švejdvé (2011) vnímat jako schopnost vyjádřit bez obav svůj názor, své zájmy a potřeby, uplatnit své zkušenosti a mít vliv na situaci, ve které se nacházíme. Nesmíme také opomenout aktivitu pohybovou, která je pro děti velmi důležitá. Dlouhé sezení a poučování druhé osoby bychom aktivitou nazvat nemohli. Je potřeba si uvědomit, že je pro děti důležitější věci dělat a prožívat, než o nich jen mluvit.

Subjektivním projevem vnitřního života osobnosti je prožitek, který je u každého člověka vysoce individuální. Každý může situaci prožívat jiným způsobem, dle své předchozí zkušenosti, duševní a fyzické pohodě apod. Stejně je to i u dětí. Pokud zapojíme do činností rozum a smysly jednotlivých dětí, můžeme předpokládat, že tyto aktivity budou prožívat obdobně a tedy z nich budou mít i podobnou zkušenost.

Dle Marušáka a kol. (2008) se taková zkušenost, kterou dítě získalo svým vnímáním, prožíváním a zapamatováním, stává zážitkem. Navíc pokud se činnost spojí s prožitkem, dítě v tu chvíli nachází nejen význam, ale také jistý smysl.

Princip hry

Hra je nepostradatelnou součástí dramatické výchovy. Pokud děti přijdou samy s nápadem na nějakou spontánní hru, je potřeba ji podpořit a zužitkovat ji pro jejich další vzdělávání. Pokud takovou hru paní učitelka usměrňuje nebo ji zakáže, přijdou děti o možnost se nenuceně vzdělávat na základě své vlastní aktivity (Svobodová a Švejdová, 2011).

„V hrách a cvičeních se rozvíjí uvolnění a soustředěnost, odstraňují se zábrany a sebeuvědomování, zcitlivuje se vnímání a schopnost objevování sama sebe i okolního světa.“ (Machková, 2007b, s. 15)

- *Hra je aktivita svobodná, do hry by nikdo neměl být nucen*
- *Hra nepřináší účastníkům žádný hmotný prospěch nebo výhodu*
- *Hra má svůj čas a prostor*
- *Hra má pravidla nebo je „jako“* (Svobodová a Švejdová, 2011, s. 50)

Princip hry v roli

Marušák a kol. (2008) spatřují potenciál hry v dramatické výchově především ve „hře jako“ a ve „hře na“, přičemž základem je člověk, který přijme fikci a roli v námětové hře dramatické či nedramatické. Pro dítě předškolního věku je dle Svobodové a Švejdové (2011) tento princip vskutku přirozený. Vychází z toho, co dítě předškolního věku potřebuje. Pravidlo „jako“ je pro něj klíčové. Machková (2007a) například ve své knize uvádí, že základním mechanismem učení v dramatické výchově je právě hra v roli. V souvislosti s ní připomíná Piagetovo vymezení symbolické hry, která je pro předškolní období charakteristická. Dochází v ní k asimilaci skutečnosti, jež dítě nadále zpracovává.

Hra v roli může dobře fungovat také jako ochranný mechanismus, který dítěti umožňuje zkusit si některé situace „nanečisto“.

Princip tvořivosti a fikce

Fiktivní situace spočívá v symbolickém zobrazení situace konkrétní. Učitelka fiktivní situaci navozuje a tím u dětí rozvíjí jejich tvořivost. Pro předškolní dítě není těžké se do takovéto situace vžít a získat tak nové prožitky a zkušenosti (Svobodová a Švejdová, 2011). Dle Machkové (2017) je každý člověk vybaven určitou mírou tvořivostí. Záleží pouze na něm, jestli jí však dává prostor se rozvíjet. Tvořivost se příznivě nerozvíjí, pokud jí krmíme leností, závislostmi, sebestředností, soutěživostí a dalšími neprosperujícími postoji. O tvořivé osobnosti můžeme mluvit, pokud je samostatná, vnímavá, nezávislá, sebevědomá, užívá svoji intuici a zajímá se o smysl věci. Pro rozvoj tvořivosti je však důležité příznivé a vstřícné prostředí ze strany učitele.

Dle Svobodové a Švejdové (2011) by měla být každá učitelka, která chce užívat při své práci metody dramatické výchovy, empatická a tvořivá v hledání dalších možností a variant, nezůstat pouze na jednom řešení, ale povzbuzovat děti k novým nápadům, například jak by se dané situace daly vyřešit jinak, naslouchat jim a tyto nápady přijímat a dále zužitkovat. Pokud však učitelka využívá svoji tvořivost a ambice ke své vlastní seberealizaci, nevěstí to nic dobrého.

Princip partnerství

Machková (2007a) zmiňuje, že v principu partnerství jde o to, přijmout člověka se vším všudy, nejen s jeho přednostmi, ale i s jeho chybami i omyly. Dodává, že každý z nás je v něčem dobrý a dokáže být i nejlepší. Jde tedy o vzájemné pochopení, toleranci a respekt. Svobodová a Švejdová (2011) považují princip partnerství za jádro dramatické výchovy a přikládají mu velkou důležitost. Mezi učitelkou a dětmi jde o vzájemný respekt, úctu a empatii. Vytváří se zde vztahy, které jsou přátelské a prosociální, vztahy, které jsou založené na vzájemné spolupráci, pomoci a efektivní komunikaci. Soutěžení, ponižování, zesměšňování, nadřazenost a posuzování jsou nepřijatelné. Dodržujeme pravidla, která jsou postavená na společném vytvoření a dohodě. Používáme efektivní komunikaci, tedy takovou komunikaci, která si zakládá na popisném jazyku a dává pozitivní zpětnou vazbu. Ta nemusí být dle Svobodové (2010) vyjádřena vždy dlouhým popisem určité situace, ale postačí i úsměv, pokynutí hlavy či mrknutí. Efektivní

komunikace umožňuje dětem prostor pro samostatnost a dává jim možnost se rozhodnout.

Dovednosti efektivní komunikace:

- konstatování a popis: „Slyším, že se nějak nemůžete domluvit...“
- sdělení a informace: „Ve školce si dáváme bačkorky do poličky...“
- vyjádření vlastních očekávání a potřeb: „Potřebuji pomoci s...“
- možnost volby: „Zkusíte se dohodnout sami, nebo chcete moji pomoc?“
- princip dvou slov: „Aničko, pravidlo...“
- prostor pro aktivitu a spoluúčast: „Teď si vůbec nevím rady. Co bychom mohli udělat, aby se tu Janičce líbilo, co myslíte?“

Dle Machkové (2007a) je pozitivní přístup v komunikaci a v chování učitele nesmírně důležitý. Učitel dramatické výchovy by měl umět povzbudit, naslouchat, mluvit s dětmi a ne „na děti“, měl by se chovat přirozeně a uvolněně. Černá (1992, s. 4) se v tomto ohledu přiklání k významu kruhu: „*Když si sednu mezi děti a moje oči jsou ve výši jejich očí, pak už nejsem ta, ke které musejí vzhlížet, ale druh, kamarád, který si umí hrát se stejným západem jako ony.*“

Zásady dobrého učitele dramatické výchovy:

- *Poznej nejdřív sama sebe.*
- *Poznej co nejdříve všechny děti, s nimiž pracuješ.*
- *Stanov si pořadí cílů – co teď, co potom.*
- *Vždy si uvědom, proč danou hru nebo činnost volíš.*
- *Měně často bývá více.*
- *Nedrž se tvrdšíjně zvoleného námětu, improvizuj.*
- *Měj vždycky dostatečnou zásobu materiálu.*
- *Uč se od přírody a z literatury, čti dětské knížky.*
- *Uč se smyslovému a mimosmyslovému vnímání, snaž se vnímat a cítit druhé.*
- *Neboj se hrát si, pouštěj uzdu své fantazii i představivosti.*

- *Nikdy děti do žádné činnosti nenut, snaž se najít vhodnou, účinnou motivaci.*
- *Respektuj potřeby dětí, respektuj jejich osobnost.*
- *Buď ochotná neustále přijímat podněty, učit se novému, hledej, zkoušej.*
- *Nemysli si, že máš vždycky pravdu.*
- *Pokud tě tvoje práce nebaví, nenacházíš v ní uspokojení, jdi okamžitě dělat něco jiného.*

(Černá, 1992, s. 5,6)

Princip objevů, zkoumání, experimentace a improvizace

Svobodová a Švejnová (2011) zmiňují, že tento princip nám a dětem dává poznat situaci z různých úhlů pohledu. V dramatické výchově dochází k experimentování velmi často, jelikož nikdy nevíme, jak vlastně činnost dopadne. Umožňuje nám zkoumat, hledat různá řešení, objevovat různá zákoutí, mít z nalezeného radost a tím vším nás provází schopnost improvizace. Marušák a kol. (2008) spatřují v improvizaci potenciál pro rozvoj osobnosti. A stejně tak i Way (1996, s. 133), který improvizaci popisuje jako hraní bez scénáře a jako činnost, kterou zvládnou všechny děti. A dále dodává, že *„improvizace využívá všech psychických funkcí a odvíjí se od plného uplatnění vlastních zdrojů jedince, bez potřeby složitě interpretovat autorovy záměry.“*

Princip psychosomatické jednoty a empatie

Pojem psychosomatická jednota znamená dle Svobodové a Švejnové (2011) vnímat jednotu svého těla a duše, vnímat své prožitky a emoce, umět je vyjádřit, sdílet je s ostatními, povídat si o nich sám se sebou a být k sobě pravdivý. Takovéto uvědomění svých vlastních prožitků nás vede k sebepoznávání. K tomu, abychom mohli vyjádřit své pocity, názory a prožitky, musíme mít kolem sebe respektující a důvěrné prostředí. Na to navazuje náš přístup k dětem, který by měl být především empatický. Snažit se vžít do jejich role, pochopit tak jejich reakce a emoce a pomoci jim je ustát, je nevyčísitelnou schopností.

3 METODY A TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY OBECNĚ

Dle Valenty (2008) může **metoda dramatické výchovy** znamenat:

- 1) celý systém dramatické výchovy;
- 2) základní koncepční metodický princip systému
 - např. metoda divadla, metoda dramatické hry, metoda hry v roli;
- 3) specifický styl práce
 - např. osobnosti, školy;
- 4) soubor, skupina dílčích postupů – společný princip v rámci hry v roli
 - např. metoda improvizace, pantomimy;
- 5) konkrétní postup
 - např. zpomalená pantomima.

Dle Valenty (2008) může **technika dramatické výchovy** znamenat:

- 1) konkretizaci metody;
- 2) limitovaný postup z hlediska šíře záběru;
- 3) postup, který není do detailu dotvořen, ale je dokončen podle konkrétní situace a potřeb účastníků;
- 4) strukturovaný, rozpracovaný postup – může splývat se cvičením;
- 5) dovednost.

Třídění metod a technik aneb cesty:

„A.

I. Metoda (ú)plné hry

B.

II. Metody pantomimicko-pohybové

III. Metody verbálně-zvukové

C.

IV. Metody graficko-písenné

V. Metody materiállově-věcné „

(Valenta, 2008, s. 123)

CELEK A

I. Metoda (ú)plné hry

Základní kámen a tedy metodu dramatické výchovy vidí Valenta (2008) především v plné hře, která dokáže naplňovat v podstatě všechny cíle a je nositelem divadelně-dramatického sdělení. Můžeme hovořit o úplné zrcadlení skutečnosti hrou, jelikož její postup je založen na modelování běžné reality života.

CELEK B

II. Metody pantomimicko-pohybové

Obsah metod pantomimicko-pohybových spočívá dle Valenty (2008) v pohybu bez jakéhokoliv zvuku či řeči. Zatímco metody verbální jsou pro některé nezkušené hráče a malé děti těžké, tyto metody nikoliv.

Příklady metod pantomimicko-pohybových

- Částečná pantomima
 - některé části těla se do pohybu nezapojují (částečné „štronzo“);
- Dotyková hra
 - sdělování dotykem;
- Mechanická pantomima
 - rozčleněna na fáze oddělená krátkým znehybněním (dojem robota, stroje);
- Narativní pantomima
 - pantomimické ztvárňování vyprávěného děje;
- Předávaná pantomima
 - řetězovité předávání hry (např. předávání fiktivního předmětu);
- Živá loutka
 - hráč se stává loutkou, kterou vede spoluhráč;
- Živé obrazy
 - „štronzo“ – vyjádření situace nehybným postojem (např. zmrazení, sochy, fotografie);

- Převrácený dabing
 - propůjčení hlasu postavy jedním hráčem a pohybu postavy hráčem druhým (Valenta, 2008).

II. Metody verbálně-zvukové

Cílem těchto metod je dle Valenty (2008) tvorba zvuku nebo slova, přičemž zde dochází i k rozvoji gestikulace, postojů atd. Činnosti verbální jsou pro některé děti či nezkušené hráče těžké, proto je dobré je zařazovat až po pohybových a pantomimických hrách.

Příklady metod verbálně-zvukových

- Mluvicí předměty
 - propůjčení svého hlasu loutce, předmětu, atd..;
- Imaginativní hra
 - vymyšlení kontextu k danému předmětu či přetváření jeho významu;
- Předávaná řeč
 - vyprávění jednoho příběhu, který se skládá z vyslovení slova či věty každého hráče;
- Alter ego
 - technika „druhého já“ – vyjádření vnějšího chování jedním hráčem a vnitřního chování (pocity, prožívání) druhým hráčem;
- Brainstorming
 - hromadné vyjádření myšlenek, asociací, názorů, nápadů (Valenta, 2008).

CELEK C

Tyto metody a techniky dle Valenty (2008) pouze doplňují a podporují metody základní, jelikož se zde nevyužívá primárně tělo jako základní prostředek při ztvárňování jiné skutečnosti.

IV. Metody graficko-písenné

Jejich obsah je založen na písenné či kreslené, malované tvorbě jedince (dopisy, fotografie, myšlenkové mapy, atd..) (Valenta, 2008).

V. Metody materiálůvě-věcně

Jejich obsah je založen na práci s různým materiálem (např. kostýměm, loutkou, maskou atd..), ale také na práci se stínem, světlem a prostorem (Valenta, 2008).

4 METODY A TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Dramatickou výchovu, jakožto esteticko-výchovnou disciplínu, pro děti předškolního věku tvoří různé metody a techniky, které pak vedou ke konkrétním cvičením a hrám dané tematiky. Měly by jim otevírat dveře do světa fantazie a poskytnout jim určitý prožitek (Koťátková, 2008). Zásobník takových metod a technik uvádí ve své knize nejen Valenta (2008), ale také Machková (2007b) a další. Pro děti předškolního věku některé z nich konkretizovaly a do příběhů pak začlenily Svobodová a Švejdová (2011). Jsou to:

Asociační kruh

Dává dětem možnost v kruhu říci, co je napadne na dané téma, přičemž důvod nemusí uvádět, smysluplnost zná pouze dítě samo. Tato metoda podporuje verbální schopnosti, provokuje myšlení, představivost a fantazii osobnosti dítěte.

Práce s rekvizitou

Rekvizita vyvolává u dětí otázky, které mohou zpět až k filosofickým diskusím nebo k rozehrání improvizovaných etud. Metoda rozvíjí u dětí fantazii, představivost, tvořivé myšlení a schopnost všimnout si detailů.

Narativní pantomima

Znamená pantomimické zobrazování vyprávěného děje, přičemž děj by měl být dostatečně akční. Tato technika má základ ve spontánní dětské hře. Děti rády napodobují činnosti jiných lidí. Na místě je zde rozvoj nejen paměti verbální, ale i pohybové a tělesné. A je zde na místě podotknout, že děti si vždy nejlépe pamatují to, co prochází celým tělem.

K této technice se zahrnuje i **simultánní pantomimická ilustrace**, která se používá k ilustraci říkadel, rituálů a písniček.

Diskuse

Tato základní metoda filosofování dětem pomáhá lépe pochopit děj, pomáhá jim se nad ním zamyslet a uvědomovat si všechny souvislosti. Někdy může být diskuse začátkem něčeho nového, někdy nám naopak pomůže dojít k závěru. Nejdůležitější je mít otázky připravené a pokládat je otevřené (Svobodová a Švejnová, 2011).

Hra v roli

Tato technika je dle Svobodové a Švejnové (2011) zároveň i principem dramatické výchovy. Je prvkem, bez kterého by dramatická výchova ani nemohla existovat. Její charakteristiku si můžeme přečíst v druhé kapitole.

1) SIMULACE

– hráč je v dané fiktivní situaci sám sebou.

2) ALTERACE

– hráč hraje v dané fiktivní situaci roli jiné osoby a projektuje v ní své vlastní chování.

3) CHARAKTERIZACE

– hráč hraje v dané situaci roli jiné osoby, přičemž se vžívá do jejího chování a napodobuje ho.

❖ *KOSTÝMNÍ PRVEK* – prvek, který pomůže dítěti přijmout roli (šátek, klobouk, ...)

Doporučení:

- Učitelka by si měla včas uvědomit, že je potřeba z dítěte především zápornou roli sejmut a projevit radost z jeho vlastní osobnosti.
- Učitelka by si měla uvědomit, že je potřeba dětem role nabízet, nikoliv jim je vnucovat.
- Učitelka v roli by měla být ve vztahu k dětem partnerem a spoluhráčem.

Improvizace

Dle Svobodové a Švejnové (2011) děti jednájí v dané situaci, aniž by se před tím domluvili nebo připravili. Improvizace může být:

- pohybová;
- slovní;
- ve dvojicích (dialog nejčastěji ve hře v roli);
- ve skupině (polovina dětí hraje jednu roli a polovina hraje druhou roli).

Machková (2017) podotýká, že improvizace je základem většiny činností v dramatické výchově. Ta spočívá především v reakci na určitou situaci a partnera, přičemž jde o spontánní a svobodné jednání. Dále toto počínání srovnává s životem, ve kterém nejsou žádné hotové scénáře, které by nám říkaly, co přesně máme dělat. Je plný nepředvídatelných situací, ve kterých musíme umět improvizovat.

„Štronzo“

Svobodová a Švejnová (2011) popisují „štronzo“ jako kouzelné slovo, které způsobí, že děti znehybní, zkamení. Na slovo šupito presto či jiné předem domluvené slovo se děti mohou zase hýbat. Děti se tímto učí ovládat své tělo, být chvíli v klidu a soustředit se. Machková (2017) tuto hru nazývá hrou na sochy a místo slova „štronzo“ užívá předem domluveného signálu.

Živý obraz

Dle Svobodové a Švejnové (2011) se děti učí ztvárnit situaci a vytrvat v ní bez pohybu. Použit k tomu můžeme techniku štronza, kdy na jeho vyslovení všichni znehybní. Machková (2017) tuto techniku vysvětluje podobně. Navíc však ještě do obrazu připouští možnost zapojení reálných předmětů. A dále pak popisuje možnost vytvoření série komiksů, tedy takových obrazů, které vyjadřují, co se stalo před tím a co se stalo potom.

Oživlý obraz

Tímto pojmem můžeme dle Svobodové a Švejnové (2011) označit situaci, kdy děti po štronzu tzv. ožijí, rozhýbou obrazy a vyjádří tak pohybem či slovy, jak bude děj probíhat asi dál.

Vnitřní hlasy

Děti se slovně snaží vyjádřit myšlenky dějové postavy, kterou může ztvárňovat dítě, kostýmní prvek, ale v první řadě paní učitelka. Důležité je nastolit předem situaci a vědět, že tato technika je vhodná spíše pro děti nad pět let. Je však velmi důležitá, protože rozvíjí nejen myšlení, ale také empatii a porozumění (Svobodová a Švejdomá, 2011).

Horká židle

Pomyslná horká židle je místo, kam si sedne jeden z účastníků dramatické výchovy v roli, přičemž ostatní mají možnost mu klást různé otázky týkající se jeho postavy či situace. Otázky se musí týkat pouze role postavy, nesmí být osobní. Horké křeslo slouží k prohloubení charakteristiky dané role či situace (Machková, 2017).

Dochází zde k rozvoji empatie, porozumění druhé osoby a tvorby smysluplných otázek. Je dobré, aby se děti na horké židli střídaly a vyzkoušely si tak být postavou, která klade otázky a zároveň postavou, která na ně v roli odpovídá. Dítě musí od učitelky vědět, že kdykoliv může hru ukončit a z horké židle odejít (Svobodová a Švejdomá, 2011).

Reflexe

Touto metodou dle Svobodové a Švejdomé (2011) snadno zjistíme, jak určitý problém děti pochopily. Dětem pomáhá si vše ujasnit, dát si do souvislostí a vzít si z toho to nejdůležitější. K takovéto evaluaci můžeme využít například kreslení, diskusi, improvizaci, postojovou osu či tvůrčí psaní.

Postojová osa

Postojovou osu můžeme nazvat také jako hodnotící škálu, která nám pomůže v různých situacích se dozvědět, kolik dětí daný problém pochopilo tak či onak, či kolik dětí má na věc názor takový, kolik jinačí nebo dokonce nijaký (Svobodová a Švejdomá, 2011).

Tvůrčí psaní

Podle Svobodové a Švejdivé (2011) můžeme tuto techniku s dětmi využít při hodnocení činností jako reflexi, ale také jako možnost jejich vlastní tvorby (písně, básně, pohádky,...), kdy paní učitelka text píše a děti vymýšlí. Touto formou děti vedeme k slovnímu vyjadřování myšlenek, zapamatování si toho, co si z činností odnesly a k touze naučit se číst a psát.

Zástupné předměty a loutky

Svobodová a Švejdivá (2011) uvádí, že pokud potřebuje učitelka zakomponovat do určité situace postavu, která není přítomná, může místo ní použít zástupnou loutku či předmět. Pro děti předškolního věku je přirozené přijmout tento předmět jako živý či skutečný a přitom mu nemusí být příliš podobný (bílý kapesník = holub).

Zvukový kruh a koláž

Dle Svobodové a Švejdivé (2011) se jedná o techniku, která pomůže situaci navodit tu správnou atmosféru a pomůže tak dětem k dosažení určitého prožitku (déšť, zpěv ptáků, zvonění zvonů).

Zrcadla

Při této technice děti zobrazují to, co dělá jeden, nebo jsou zrcadly ve dvojicích. Jsou dva druhy zrcadel: obličejová a celotělová. Oba dva druhy vyžadují velké soustředění. Vzhledem k tendenci dětí pohybovat se velmi rychle, je dobré, aby první vedla pohyb učitelka. (Svobodová a Švejdivá, 2011)

Navození prožitku v simulovaných podmínkách

Dle Svobodové a Švejdivé (2011) tato technika dětem umožňuje prožitkem pochopit, jak se v určité situaci za daných podmínek někdo cítil. Je potřeba však podmínky správně nasimulovat (nahřátí písku v troubě – zažití horkého písku na poušti).

5 CÍLE DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Pedagogický cíl můžeme definovat jako účel, záměr či výsledek učení, tedy konkrétně to, čeho chce pedagog ve své výchovné činnosti dosáhnout a jaké změny chce v chování, schopnostech, dovednostech či vědomostech žáků vyvolat.

Podle doby trvání dramatické výchovy mohou být cíle **krátkodobé, střednědobé** – pro hodinu a lekci, i **dlouhodobé** – na rok či více let (Machková, 2007a). Pokud chceme plánovat jednotlivé lekce, měli bychom se zamyslet nad tím, co má být jejich cílem a na konci lekcí umět posoudit, zda cílů bylo dosaženo, případně v jaké míře.

Je však potřeba si uvědomit, že dramatická výchova je především zaměřená na **proces**, získání zkušenosti než na výsledek. Ten je hlavním cílem divadla nikoli dramatické výchovy. Její jednotlivé složky vedoucí k rozvoji osobnosti by měly být **provázané**, nikoliv členěné na konkrétní části. Cíle zde zmiňuji z toho důvodu, že je nezbytné o nich vědět a sledovat je. Žádný z nich by neměl být opomíjený či podceňovaný (Machková, 2007b). Vždy je důležité vycházet z toho, co již o třídě víme, vycházet ze zkušeností a potřeb dětí, a tvořivě s tím pracovat (Machková, 2007a).

„Proto je věcí profesionální cti každé učitelky mateřské školy, aby děti ve třídě co nejdříve poznala, aby věděla o jejich problémech, potřebách, schopnostech – jak jednotlivé schopnosti objevovat, rozvíjet, korigovat, eventuálně potlačovat. Potom je potřeba stanovit si dílčí úkoly a cíle, které vedou k tomu velkému a nejdůležitějšímu – k rozvoji osobnosti.“ (Černá, 1992, s. 4)

Cíle v širším pojetí nám dává poznat Machková (2017) ve své knize *Dramatika, hra a tvořivost*:

- **Cíle osobnostně sociální**
 - ✓ Osobnostní – zaměřují se na kompetence, které se uplatňují v nejrůznějších lidských činnostech a oborech.
 - ✓ Sociální – zaměřují se na získávání sociálních dovedností a sociální citlivosti.
- **Cíle dramatické** – zaměřují se na osvojování kompetencí přímo a speciálně na tento obor.
- **Cíle vzdělávací** – zaměřují se na získávání poznatků o životě a světě.

5. 1 OSOBNOSTNÍ ROZVOJ

Dramatická výchova směřuje dle Bláhové (1996) především k aktivnímu poznávání světa, člověka, společnosti a sama sebe. Jejím cílem je vychovat z jedince především **osobnost vnímavou a tvořivou**, tedy jedince, který je schopný respektovat druhé lidi, naslouchat jim, dokázat se na ně spolehnout, soucítit s nimi a být schopen jim pomoci, spolupracovat s nimi, vnímat skutečnost kolem sebe a orientovat se v ní, orientovat se v sobě, umět dát najevo beze strachu své myšlenky a názory, dokázat řešit praktické problémy, uvědomovat si mravní dilemata a umět se v nich samostatně rozhodovat a podrobovat své názory i názory druhých kritice, a tím získávat otevřenost, měnit svoje postoje a vyvíjet se.

Jak už jsem zmínila výše, dramatická výchova může rozvíjet svými prostředky celou osobnost dítěte, což koresponduje se současným vzděláváním v mateřské škole. U dítěte, jakožto **svébytné osobnosti s vlastní identitou a vlastními právy**, podporujeme jeho zdravý emocionální, rozumový a tělesný vývoj a osvojení základních pravidel chování, životních hodnot a mezilidských vztahů (Suchánková, 2014).

Každá z těchto oblastí může být dramatickou výchovou rozvíjena. Sama Machková (2007a) je ve své knize *Jak se učí dramatická výchova*, zmiňuje. Podstatné z nich níže uvádím.

5. 1. 1 Pozornost

Soustředit se, vnímat a udržet pozornost jsou nezbytné pro jakoukoliv úspěšnou činnost. Proto je potřeba u dětí tyto schopnosti soustavně rozvíjet. K tomu nám pomáhají různé druhy činností, díky kterým si děti tyto schopnosti osvojují. Osvědčilo se zařazovat takové činnosti na začátku lekce. Kromě toho jde ale také o schopnost vnímat svět kolem sebe v celé jeho rozmanitosti a šíři, všimnout si lidí, věcí a vztahů mezi nimi (Budínská, 1992). O soustředěnosti dítěte předškolního věku píše ve své knize i Way (1996). Varuje nás v ní před rušiteli výše zmíněného soustředění, kterými mohou být faktory různého charakteru, avšak největší hrozbou může být publikum. Pokud nás totiž jiní pozorují, v tu chvíli se naše soustředěnost člení na dva směry: aktivitu a ohled na to, jak působíme na diváky. Pro děti, které se ještě neumí ubránit emocionální reakci na takovou situaci, to není dle Waye (1996) přínosné.

5. 1. 2 Smyslové vnímání

Podle Nádvořníkové (2011, s. 23) vnímání pomocí smyslů hraje u dětí předškolního věku nezastupitelnou úlohu. Totiž tu, která jim nejlépe umožňuje poznávání. „*Co nebylo ve smyslech, není v paměti...*“ A právě v období předškolního věku dochází k tříbení a zjemňování smyslového vnímání. Bláhová (1996) dodává, že smyslové vnímání by se nemělo orientovat pouze na vnější svět, ale také na ten vnitřní, introspekci čili zkoumání vlastních prožitků. A takové vnímání se též dobře rozvíjí v dramatické výchově.

- **Zrak**

Zrakové vnímání nám umožňuje vnímat 90 % světa. Její kvalita nám „zkrásňuje“ život a jeho prožívání. V předškolním věku je důležité rozvíjet koordinaci ruka – oko a zrakovou analýzu, která je základem pro pozdější psaní písmen a číslic. Zrakové vnímání také souvisí s rozvojem pozornosti.

- **Sluch**

Proto, abychom si osvojili řeč, je potřeba mít dostatečně rozvinuté sluchové vnímání. Jakmile si řeč osvojíme, otevrou se nám brány do jiného světa, a to do světa poznání a souvislostí. Je to také jeden z předpokladů k dobré orientaci v prostoru. Též je nám velkým pomocníkem v oblasti bezpečnosti. Pokud máme dobře vyvinutý sluch, budeme vnímat přijíždějící auto, i když ho nevidíme. Z hlediska školní připravenosti by měl být sluch již na takové úrovni, aby dítě dokázalo sluchově rozlišovat jednotlivé hlásky, bylo schopno přijímat informace a soustředit se na mluvené slovo. A konečně sluch nám život a jeho prožívání z kvalitňuje. Konkrétně jsme díky němu schopny pozitivních vjemů z hudby, básní, zvuků v přírodě, pohádek a dalších.

- **Hmat**

K vytváření představ o světě nám pomáhá hmatové vnímání. Předává nám informace o vlastnostech předmětů. Též má vliv na naše prožívání a nálady, které mohou být často spojeny s příjemným či nepříjemným předmětem a tedy doteku

s ním. Předškolní dítě vnímá hmatem jednotlivé předměty již poměrně dobře. Učí se je však rozlišovat a získávat o nich přesnější informace.

- **Čich a chuť**

Tyto smysly nám umožňují vnímat vlastnosti předmětů a jevů, vztahů mezi nimi. Jednotlivé vjemy zpřesňují a doplňují, pomáhají vytvářet představy. Mají vliv na naše prožívání a nálady, které mohou být často spojeny s libou či nelibou vůní a pokrmem. Též jsou ukazateli na možné vzniklé nebezpečí (zápach kouře, chemikálie, zkaženého masa) (Nádvorníková, 2011).

5. 1. 3 Představivost a fantazie

Fantazie a představivost je především charakteristickým znakem osobnosti dítěte předškolního věku. Tam, kde dítěti chybí jistá zkušenost či schopnost uvádět věci do souvislostí, nastupuje tvořivost. Dítě si různé situace dotváří, je flexibilní v myšlení a má mnoho zajímavých a originálních nápadů.

Představivost znamená vybavit si podněty, které člověk dobře zná, a které nejsou v danou chvíli přítomné. **Fantazie** začíná na tom, co známe a končí tím, co nového v mysli vytvoříme.

Předškolní dítě často předává lidské vlastnosti a způsoby jednání různým předmětům. Protože jeho fantazie není ještě ovlivňována kritickým myšlením, můžeme říci, že se jedná o „zlatý věk fantazie“. Jinými slovy nabývá na bohatosti a spontaneity. Dítě uplatňuje ve svých hrách různé fikce, nápady a výmysly, často je spojuje i s realitou, a má rádo pohádky a příběhy, kde se fantazie objevuje. Též dokáže pochopit humor i nonsens (Nádvorníková, 2011).

5. 1. 4 Myšlení

Myšlení vychází z vnímání, představivosti, doprovází naše chování a jednání a umožňuje chápání všech souvislostí. Její funkcí je řešení problémů (Machková, 2017).

Je také úzce spjata s rozvojem řeči, pozornosti a paměti. Ve všech etapách života je vlastně základem vzdělávání. Přispívá ke kvalitě života, ovlivňuje jeho prožívání. Být

zvídavý je přirozenou potřebou lidského jedince. Svoji zásluhu na tom má také tzv. aha-efekt, díky kterému se nám uvolňují endorfiny.

Předškolní období je důležité pro rozvoj **základních myšlenkových operací**. Jsou to analýza, syntéza, srovnávání a zobecňování. Analýza znamená rozložení celku na části, syntéza zase skládání částí v celek. Srovnávání můžeme definovat jako porovnávání velikosti, tvaru a barvy. Zobecňování se vymezuje jako nalezení slova nadřazeného pro slova podřazená. Již dítě kolem třetího roku zvládá vytvořit pojmy, soudy a úsudky. Dítě je v rozvoji myšlení samo o sobě aktivní. Chce všemu kolem sebe rozumět a často klade otázky, které začínají slovem „proč“. Skutečné věci či situace kolem sebe prozkoumává však nejčastěji svou vlastní činností, svými smysly. Nakonec jedině tak tomu samotné nejlépe dokáže rozumět. Jeho myšlení je tedy z velké části ještě názorné, konkrétní (Nádvorníková, 2011). Myslí si, že jakým způsobem přemýšlí nad určitými věcmi, tak přemýšlí i ostatní. Tento druh myšlení nazýváme tzv. egocentrismem, které je pro předškolní věk typické (Koťátková a Průcha, 2013).

Myšlení dítěte prochází vývojem tří úrovní:

➤ **Názorně-činnostní myšlení**

Dítě nachází svojí vlastní činností (manipulací, zkoušením) vztahy mezi věcmi a jejich vlastnostmi. Nedokáže je však ještě zdůvodnit slovy.

➤ **Názorně-obrazné myšlení**

Dítě je schopno nahradit skutečné předměty jinými (pomůcky, modely, obrázky).

➤ **Slovně-logické myšlení**

Pokud má dítě dost konkrétních představ, o které se může opřít, dokáže logicky přemýšlet na základě slovních podnětů (hádanky, vlastní vyprávění příběhu, pohádky, dokončení děje).

(Nádvorníková, 2011)

5. 1. 5 Pohyb

Pohybem se u dětí rozvíjí oběhová soustava, plicní kapacita a správné držení těla. Dítě má přirozenou potřebu se pohybovat a cítit z něj uspokojení. Bohužel dnes se u dětí stále více upozorňuje na nedostatek zkušeností s pohybem. Proto je důležité v předškolním věku tuto dětskou přirozenost pohybu podporovat a rozvíjet, dokud ještě není pozdě. Nakonec pohyb sám o sobě má velký vliv na motorické učení, kde se rozvíjí i jemná motorika. Zde musíme zmínit senzomotorické vztahy, jinými slovy vztahy mezi pohybem a smyslovým vnímáním, které pak usnadňují pozdější psaní a další projevy koordinace (Koťátková a Průcha, 2013).

S pohybem se v dramatické výchově rozvíjí také rytmus, temporytmus a smysl pro gradaci.

- **Rytmus**

Rytmus je založen na souhře sluchu a motoriky a tvoří ho členění časového průběhu dějů, hudby a pohybu (Machková, 2017). Každý z nás má svůj vlastní životní rytmus, který se přizpůsobuje našemu jednání v různých situacích. Rytmus člověka unaveného bude jiný než rytmus člověka, kterého právě potkal úspěch. Smysl pro rytmus by se měl u dětí pěstovat, co nejvíce. Různá rytmická cvičení je dobré zařazovat hned na začátku po úvodním soustředění pozornosti, nebo mezi dvě náročnější činnosti jako aktivní odpočinek dětí. K rozvíjení rytmu můžeme používat rozličné nástroje, nejčastěji Orffovy, ale mohou to být nástroje námi nebo dětmi vymyšlené, vytvořené (plechovka naplněná hřebíky, pískem či nafukovací balonek při vypouštění vzduchu).

(Budínská, 1992)

- **Temporytmus**

Každá situace se odehrává v určitém tempu. Někdy pomalu, někdy rychle. Zároveň má každé tempo i své vnitřní rytmické uspořádání. Každý děj plyne v určitém čase, který je vyplněný pohyby, mluvou, gesty a pauzami. Pokud se tento děj odehrává v odlišném temporytmu, než mu náleží, dojde k jeho přerušení.

- **Smysl pro gradaci**

Smysl pro gradaci můžeme nazvat také klimax. Toto slovo znamená žebřík. Nejlépe tento pojem vystihuje ve své knize Bláhová (1996, s. 35):

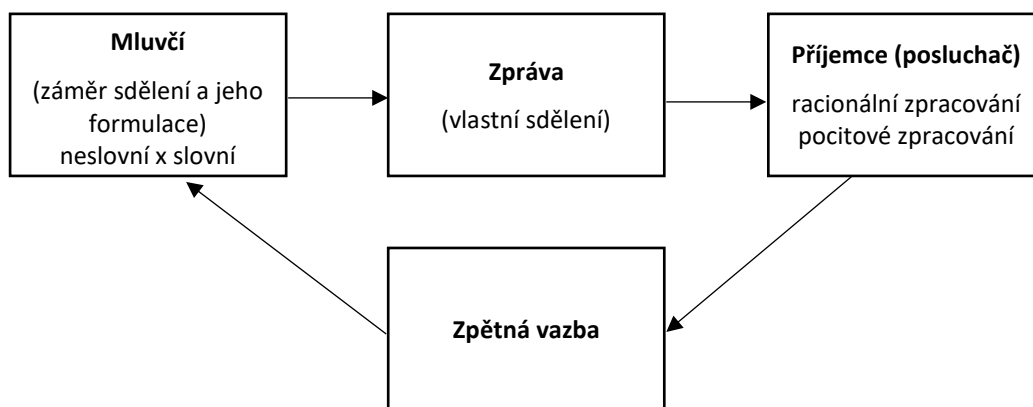
„Když polezeme po žebříku a přehlédneme poslední příčku, spadneme a pořádně si natlučeme. Naučit děti cítit tu poslední příčku je cenná zkušenost jak pro improvizaci, tak pro interpretaci.“

5. 1. 6 Komunikace a řeč

Komunikace je kognitivní, ale také sociální dovedností. Proto by se mohla řadit i do roviny sociální.

Komunikace je proces sdělování a dorozumívání mezi lidmi. Poskytuje nám informace, umožňuje nám sdělovat své potřeby, pocity, zájmy atd. Zda je pak efektivní, záleží na přístupu pedagoga a na složení skupiny, kterou má pedagog na starost. O její efektivitě se zmiňují výše v principech dramatické výchovy.

Fáze komunikace:

(Nádvorníková, 2011, s. 93)

Existují dvě úrovně komunikace: mimoslovní a slovní.

- **Mimoslovní komunikace**

Jsou to jinými slovy neverbální projevy, které mohou ostatním podat až 90 %

našeho sdělení. Jako učitelé bychom měli být ve svých projevech autentičtí. Měli bychom vědět, že to, co říkáme, by mělo být v souladu s tím, jak se chováme. Zejména musíme být vnímavé k projevům dětí.

- **Slovní komunikace**

- **Písemná forma**

Komunikace je založená na písemném projevu. Využívají ji až děti, které umí psát a číst.

- **Ústní forma**

Komunikace je založená na ústním projevu, tedy na řeči. Základem pro osvojování řeči je sluch. Řeč nám umožňuje dozvědět se mnohé poznatky a souvislosti a je tedy velmi důležitá pro rozvoj logického myšlení (Nádvorníková, 2011).

Machková (2017) mluví o řeči vnitřní a vnější. Vnitřní řeč nám umožňuje řešit problémy. Vnější je mluvená, díky níž se můžeme obracet na druhé.

V dramatické výchově se nám otevírá mnoho příležitostí k rozvoji slovní i mimoslovní komunikace. V různých hrách můžeme rozvíjet slovní zásobu, srozumitelnost, vyjadřování, čistotu i sdělnost jazyka, schopnost si vzájemně naslouchat a reagovat na sebe, dovednost navázat s dítětem kontakt úsměvem, pokývnutím anebo jen očima. I když právě takové společné zrakové setkání může znamenat chvíli krásného vzájemného porozumění (Budínská, 1992).

5. 1. 7 Paměť

Mezi třetím a pátým rokem je u dětí převážně paměť bezděčná. Až u dětí kolem pátého roku se začne rozvíjet paměť záměrná. Po celé předškolní období však převažuje hlavně paměť mechanická, která tvoří základ pro příjem informací, z velké části těch, které se opakují. Za zmínku tu stojí i paměť konkrétní, jejíž funkcí je ukládání konkrétních situací než jejich popis. Na tom, v jaké kvalitě a míře si dítě situaci do paměti uloží, mají vliv emoce, které okolnost doprovázejí (Kofátková a Průcha, 2013).

5. 2 SOCIÁLNÍ ROZVOJ

Sociální rozvoj, sociální uvědomělost můžeme považovat za schopnost spolupracovat a vnímat druhé, jejich pocity, stanoviska a motivace jejich jednání. Drama nám umožňuje vstoupit a vžít se v určité situaci do role někoho jiného, představit si, jak se v té situaci cítí, jak přemýšlí, jak a proč se v daném momentu rozhoduje a jedná.

„Obout si boty někoho jiného, to vede k rozvoji uvědomění a lidského pochopení.“
(Machková, 1998, s. 52)

S tím souhlasí i Svobodová (2007), která je autorkou knihy *Prosociální činnosti pro předškolní vzdělávání*. Zaměřuje se v ní na nezbytnost prosociálních dovedností, uvádí i jednotlivé hry, které je rozvíjejí. **Prosociálnost** definuje jako pozitivní sociální chování, které se vyznačuje schopností pomoci druhému. K tomu, aby člověk uměl prosociálně jednat, měl by zvládat se vcítit do pocitů druhých, tedy být schopný empatie. Měl by se umět vžít do role druhého, aby porozuměl tomu, proč druhý vnímá danou situaci takovým způsobem. Měl by být schopný morálního úsudku a znát sociální pravidla a normy. Aby byly děti schopné vnímat pocity druhých, soucítit s nimi, byly jednou schopny řešit problémy týkající se sociálních vztahů, morálky, ekologie, politiky a dalších, které tu jako lidstvo zanecháme, je potřeba, aby tedy jejich chování bylo prosociální.

Pokud však děti vedeme k prosociálnímu chování, ale sami se tak někdy nechováme, mohou být pak v hodnotách dezorientováni a naopak vedeny k opaku, k asociálnímu jednání. Rizikem se také stává, pokud děti za pomoc druhému dostanou odměnu. Dítě v tu chvíli nabírá zkušenost, že vždy, když někomu pomůže, ji dostane.

S prosociálním chováním úzce souvisí i tzv. **emoční inteligence**. Znamená to umět rozeznat svoje vlastní city a zvládnout je, být schopný se motivovat, být empatický a mít sociální dovednosti. Je to schopnost uplatnit veškeré svoje schopnosti v životní praxi (Machková, 2017).

Aby dítě bylo schopné vnímat své pocity, je důležité u něj podpořit vnímání svého těla a vnímání smyslové, rozvíjet jeho vyjadřování a naslouchání pomocí diskusních či komunitních kruhů, naučit ho vyjadřovat své pocity a rozšiřovat jeho emoční slovník. Svoji roli v tom hraje také efektivní komunikace (Nováčková, 2014).

6 VOLBA NÁMĚTU K REALIZACI DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Vyhledávání námětů pro dramatickou výchovu je dle Bláhové (1996) pro učitele ten nejtěžší úkol. Vyžaduje od něj nejen jistou tvořivost, vnímavost, vynalézavost, ale také i dovednost „číst“ z každodenních životních situací a hudebních, literárních i výtvarných předloh. Přičemž je potřeba vycházet ze zájmů a potřeb samotných dětí.

Dle Machkové (2007a) lze vycházet z různých zdrojů:

- Z motivu či situace, která již existuje;
- Z motivu, který nelze identifikovat;
- Z umělecké literatury či uměleckých děl, případně příběhů;
- Z odborné či populárně naučné literatury.

Pro předškolní děti je dle Švejdrové (2010) především nutné vyzdvihnout význam příběhu. Východiskem mohou být reálné zážitky učitelky (z procházky lesa, z jejího dětství ...) anebo konkrétní zážitky dětí z prostředí, které je obklopuje. Motivem pro námět mohou být i básničky, pohádky, bajky, písničky, hádanky, otázky, předmět či konkrétní situace (ze třídy, z venku) a další. Fantazii se meze nekladou. Pokud si zvolíme příběh jako jednu z cest k tvorbě tematického celku, otevře se nám široká škála námětů a témat, z kterých nadále můžeme vycházet. Příběh je jakousi nití, která prochází jednotlivými činnostmi, přináší celku náboj, napětí, vývoj, pokračování, umožňuje děti vzdělávat komplexně, poskytuje prostor k rozvíjení všech jejich psychických funkcí i sociálních dovedností, a to všechno přirozeným způsobem.

„Příběhy a pohádky děti oslovují mnohem více než holá fakta, umožňují jim ztotožnit se s jejich hrdiny, spoluprožívat, probouzejí emoce, empatii, přinášejí poznání. Příběhy a pohádky jsou nejpřirozenější a nejzajímavější cestou za poznáním světa. Dávají dětem víru a naději v dobro, ukazují jim, že je správné za dobro bojovat, chránit slabé a odporovat zlu. Vzájemně si pomáhat a důvěřovat. Nabízejí morální hodnoty bez moralizování.“ (Metodika DV. - TU. MŠ., <http://www.pedagogickeveno.cz/metodika-dv-tu-ms/>)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 METODIKA

Cílem mé bakalářské práce bylo vytvořit lekce dramatické výchovy a ověřit je na zájmovém kroužku. Pro evaluaci lekcí jsem použila metody pozorování a rozhovoru. Pozorováním reakcí dětí na jednotlivé dramatické činnosti a rozhovory s dětmi, které jsem si zaznamenávala, jsem získala zpětnou vazbu, a tedy i informace k závěrečné evaluaci. Jména dětí byla z hlediska anonymity změněna.

Dále jsem zjišťovala formou dotazníkového šetření míru a způsob využití dramatické výchovy v mateřských školách. Pro tuto problematiku jsem použila metodu kvantitativního šetření. Dotazník byl vyplněn elektronicky od 100 učitelů z mateřských škol. Obsahem dotazníku byly některé otázky uzavřené s možností jedné odpovědi, některé s možností zvolení více odpovědí a jedna otázka byla otevřená.

Výzkumné otázky:

- 1) Jak často využívají dramatické výchovy učitelé mateřských škol?
- 2) Jaké metody dramatické výchovy využívají učitelé mateřských škol?
- 3) Jaké oblasti pomocí dramatické výchovy učitelé mateřských škol rozvíjejí?

8 REALIZACE LEKCÍ DRAMATICKÉ VÝCHOVY NA ZÁJMOVÉM KROUŽKU

Charakteristika skupiny

Na zájmový kroužek dochází osm dětí ve věku 5 – 7 let. Jsou to děti, které se již dobře znají. Na kroužek dramatické výchovy dochází všichni již druhým rokem. Někteří se znají z mateřské školy, někteří dochází z jiných mateřských škol. A máme zde i jednu žákyni základní školy. Děti mají mezi sebou hezké vztahy. Vždy se na sebe těší. Děti z jiných mateřských škol přichází na dramatický kroužek často dříve, dle rodičů se nemohou dočkat, až uvidí své kamarády a až si začneme společně "hrát".

Název celku: "Jak králíci Bob a Bobek hledali svůj klobouk"

Charakteristika celku

Tématem lekcí, jak už název sám napovídá, je příběh známých postaviček králíků z klobouku Boba a Bobka, jejichž autorem je ilustrátor, karikaturista, scénárista a režisér Vladimír Jiránek a dabérem herec a divadelní ředitel Josef Dvořák. Tyto postavičky jsem nevybrala pro náš zájmový kroužek náhodou. Měsíce září a říjen jsou pro nás vždy obdobím radostného shledání po prázdninách, vzájemného sblížení, sdělení našich zážitků, sebepoznávání a poznávání druhých, a vytvořením motivace pro další období. Motivaci se snažím nacházet vždy v zájmu samotných dětí. A právě Bob a Bobek, postavičky z večerníčku, o kterých děti často mluvily, mě přivedly k myšlence jako možnosti je zakomponovat do lekcí dramatické výchovy. Když si mě pak úplně náhodou našli i maňásci samotných králíků, bylo jasno. Přemýšlela jsem, od čeho se odrazit, aby měly lekce určitou strukturu. Nechtěla jsem použít příběhy králíků, které děti dobře znaly z večerníčků, protože na takových příbězích a pohádkách, především lidových majících pro děti však velký význam, jsme stavěli celý minulý rok. A pak mě padla do oka kniha pro děti *O kouzelném semínku* od Olgy Zemanové (2017), pro mě doposud neznámá autorka, avšak také učitelka mateřské školy a bývalá lektorka dramatického kroužku. Zaujaly mne ilustrace této knihy a otázky k nim se vztahující. Působily na mne jako brána do světa fantazie a představivosti, možná i trochu do světa filosofování. Zamlouvala se mi představa spojení těchto dvou postaviček s konceptem knihy a vyšel

z toho docela zajímavý podklad pro dramatickou výchovu předškolních dětí. Pravda, nedržela jsem se striktně knihy, ale použila jsem z ní mnoho otázek, které otevřely králíkům z klobouku dveře do nového příběhu.

Každá lekce je tvořena rituály, krátkým úvodním divadélkem s Bobem a Bobkem jako vstupem do děje příběhu, dramatickými činnostmi a aktivitami, reflexemi od dětí a celkovou evaluací.

Cíle: rozvoj komunikačních a vyjadřovacích schopností, dovednosti přijmout různé role a jednat v nich, rozvoj schopnosti reflexe svých prožitků, dodržování pravidel her, posilování schopnosti improvizovat a schopnosti spolupráce, rozvoj představivosti a fantazie.

Použité metody: asociace, práce s rekvizitou, pantomima, improvizace, diskuse, hra v roli, „štronzo“, vnitřní hlasy, reflexe, postojová škála, zástupné předměty a loutky, zrcadla.

Pomůcky ke každé lekci: maňásci Bob a Bobek, znělka z pohádky Bob a Bobek od Petra Skoumala, kamínek "Povídálek" a dále pak dle konkrétní lekce.

Počet lekcí: 7

Čas jednotlivých lekcí: 80 min

Období vhodné k zařazení: podzim – zima

Rituály prolínající se každou lekcí:

Básnička na přivítanou

Velké kolo uděláme, (chytíme se za ruce)

na sebe se podíváme. (podíváme se na sebe)

Až v něm budem všichni stát, (tleskáme)

můžeme se přivítat. (tleskáme s výskoky)

Posílání pozdravů

Pomocí hry na tělo si s dětmi posíláme v kruhu pozdravy, které si samy vymyslíme. Hra je složena z několika kol, kdy každým kolem projde pozdrav dítěte, jehož je tvůrcem a na konci na počest tohoto pozdravu se chytíme za ruce a s výskoky zvoláme pokřik: „*Jupí hurá tralala, zdravíme se zvesela*“. Následně každý pošle sousedovi slovy, gesty či dotykem něco, co by mu mohlo udělat radost (nápady dětí: slovy – „*Posílám ti srdíčko.*“, gestem – fouknutí z dlaně kouzelného peříčka plnicí přání, dotykem – pohlázení, obejmutí). Následuje: „*Posíláme pozdravení i tomu, kdo tu s námi není.*“ (Říkáme si s dětmi, kdo chybí a každý sám za sebe zašeptá do dlaní svoje pozdravení či přání chybějícím kamarádům a vypustí ho za nimi.) Poté se chytíme za ruce a celý rituál dokončíme s výskoky a se slovy: „*Partou jsme a vždycky budem, spolu si to užijem.*“

Krátký vstup do příběhu (divadlo s maňásky Bobem a Bobkem)

Do příběhu vstoupíme vždy společně s Bobem a Bobkem (maňásci) s podkresem znělky od Skoumala (Lakeová, <https://www.youtube.com/watch?v=WCqIzrfrjv8>). Učitelka hraje s maňásky a propůjčuje jim svůj hlas. Příběh začíná vždy stejně, a to dialogem mezi Bobem a Bobkem a jejich vstáváním. Bobkovi se nikdy vstávat nechce, zatímco Bob je ranní ptáče a každé ráno poctivě cvičí. Protože každá lekce má nový děj navazující na předchozí, je potřeba, aby se dialog mezi Bobem a Bobkem ubíral vždy tím správným směrem. Úvodní dialog tedy plynule navazuje na takový dialog, jehož cílem je vstoupit a vtáhnout děti do konkrétního děje dané lekce.

Úvodní dialog (manipulace s maňásky)

Bob: „*Vstávat, vstávat a cvičit.*“

Bobek: „*A proč?*“

Bob: „*Protože je ráno.*“

Bobek: „*Ale já mám ještě noc!*“

8. 1 První lekce – "ZMIZENÍ KLOBOUKU"

Pomůcky: průsvitný šátek či padák, klobouk, kytara či relaxační melodie, budík, deka pro králíky (např. zelená – mech)

Cíl: rozvoj pozornosti, osvojení si pravidla: „Mluví pouze jeden, ostatní nasloucháme.“, rozvoj fantazie a představivosti, rozvoj spolupráce, smyslu pro gradaci, sluchového vnímání

Počet dětí: 8

1) Rituály (v kruhu)

2) Krátký vstup do příběhu

Úvodní vstup + navazující dialog (*Bobkova nechť vstávat z klobouku, spěch do práce za kouzelníkem Pokustónem → slib → postavit kulisu*)

Vyprávění: Králíci se vydají do práce za kouzelníkem Pokustónem a klobouk zůstane na louce docela sám.

Komentář: *Tady by se hodilo zařadit otázky typu: „Co to znamená být sám? Už jsem někdy byl sám? A jaké to bylo? Jaký jsem z toho měl pocit?“*

3) Otázky rozvíjející fantazii a představivost dítěte (v kruhu):

- *Vzájemně si posíláme kamínek "Povídálek" a dodržujeme pravidlo, že mluví jenom jeden, tedy ten, kdo drží kamínek. Kdo mluvit nechce, pošle ho dál beze slov. Kamínek posíláme pokaždé, když se jedná o povídání v kruhu.*
- **Jaký klobouk bych chtěl mít já?** (*Děti: „Já bych chtěla mít černý klobouk, jako má Bob a Bobek.“ „Já bych si přál klobouk s kapsami.“ „Můj klobouk by byl celý růžový a měl by korálky a perličky.“ „Můj klobouk by byl mráčkový.“ „Já bych chtěla mít klobouk s křídla.“*)
- **Jakou by měl kouzelnou moc?** (*Děti: „Můj by uměl být neviditelný.“ „Můj klobouk by kouzlil bonbony.“ „Já bych měla klobouk a ten by uměl vykouzlit lítání.“ „Můj klobouk by uměl vykouzlit dárky pro chudý lidi.“*)

- **Co bych si do něj schoval?** (Děti: „Já bych si do něj schoval nějaký jídlo.“ „Můj klobouk by ukrýval nějaký tajemství.“ „V mém klobouku by byl schovaný náš Beník.“ „Já bych v něm schovával poklad.“) (Zemanová, 2017)

4) Boční vedení, práce s textilem:

- *Učitelka popisuje dětem, co se děje s kloboukem. Děti se chytanou průsvitného šátku, na němž je položen klobouk, a reagují na boční vedení učitelky.*

Když králíci z klobouku zmizeli z dohledu, začalo mírně ale přece foukat, klobouk se začal posouvat na jednu stranu a na druhou stranu, ale foukat nepřestalo. Ba začalo foukat více a více, a klobouk se začal pomalu ale jistě nadzvedávat. A vítr si s ním pohrával, jako kdyby to byla jeho oblíbená hračka. Dával ale při tom pozor, aby mu klobouk nespadol na zem. Vítr byl, čím dál větší a větší, až se z něj stala vichřice. Smála se na celé kolo a s kloboukem si pěkně pohrávala. Házela s ním sem a tam. No zkrátka, jak se jí jen zamlouvalo. Největší legraci měla z toho, když foukat chvíli přestala a klobouk téměř dopadl na zem. Jenomže v tu chvíli se vichřice pěkně nadechla a foukla tak, že v tu ránu byl klobouk nahoře. A tak to dělala pořád dokola a dokola. Znovu a znovu nechávala klobouk padat téměř na zem, a znovu a znovu ho pak svým silným fouknutím posílala nahoru do nebes, výš a výš a výš, až najednou byl docela pryč. (*Učitelka na slovo „pryč“ odebere klobouk z šátku a napodobí odlet klobouku někam do ústraní, kam již zrak dětí nedosáhne.*) I vichřici se to nelíbilo a začala foukat do mraků, aby se rozestoupily a ona se mohla vydat za svým kloboukem. Ale jak tak do mraků foukala, tak se mraky začaly „poštuchávat“ (*Upozorníme děti na to, že hrajeme jen „jako“ a nikoho to nesmí bolet.*), tlačit a strkat a mačkat, až ze sebe začaly ždímat kapičky deště. A začalo pěkně pršet.

- **Hra na tělo:** Děti vyjadřují počasí svými prsty na tělo či na podlahu. Stále za doprovodu bočního vedení učitelky.

(různé intenzity deště, větru, bouřky, atd..)

5) Pokračování příběhu

- **Vyprávění:** A najednou už byl večer. Slunce už se chystalo spát, očka se mu klížila a Bob a Bobek se vrací z práce domů do svého klobouku.

➤ **Manipulace s maňásky:**

Bobek: „Teda já ti Bobe povím, to byla dneska ale dřina. Už abych byl ve svém pelíšku.“

Bob: „Musím říct, že i já jsem dneska dost kaput, a to je co říct. Ty Bobku, ale kam se poděl náš klobouk?“

Bobek: „No jo, kde je?“

6) Narativní pantomima

- Učitelka vypráví a zároveň jedná společně s dětmi v roli králíků dle vyprávění.

Ušli deset kroků tam a deset kroků zpět. Ušli deset kroků doprava a deset kroků doleva. Rozhlédli se doleva, doprava, dopředu, dozadu, nahoru a dolů. Vylezli na strom, aby se porozhlédli, zda svůj klobouk zdálky neuvidí, ale nikde nic. Jakoby se po klobouku zem slehla. I nastala tma tmoucí a králíci už pro spánek neměli daleko.

➤ **Manipulace s maňásky:**

Bob: „Ty Bobku, hledat v černé tmě černý klobouk, to je hotové bláznovství. Pojdme si lehnout dnes na měkoučký mech pod dubem. Jak se říká, ráno je moudřejší než večer.“

Bobek: „Máš recht Bobe, zítra ho určitě najdeme.“

- **Vyprávění:** I Bob a Bobek se zachumlali do mechu, zavřeli očka, popřáli si dobrou noc a už spokojeně oddechují.

7) Relaxace

- Děti společně s králíky odpočívají na polštářcích a vstřebávají všechny prožitky z příběhu. Paní učitelka vybrnkává na kytaru klidnou melodii (či pustí relaxační melodii) a poté budí děti pohlazením.

8) Reflexe (v kruhu):

- **Proč se klobouk ztratil? Jak k tomu došlo? (rekapitulace děje)**
- **Mohli králíci udělat něco pro to, aby se klobouk neztratil? A jakým způsobem? (Děti: „Mohli ho vzít sebou.“ „Mohli ho dát na vodítko ke stromu.“ „Mohli mu udělat domeček.“ „Měli mu zajistit hlídání.“)**
- **Už jsem někdy něco ztratil? Jestli ano, dám teď ruku na hlavu.**

- **A našel jsem to?** *Jestli ano dám zase ruku na hlavu, jestli ne položím dlaně na zem.*
- **Co z toho plyne?** *(Společně jsme přišli na to, že si své věci musíme hlídat, uklízet, pečovat o ně. Když se ztratí, hledáme je, není nám to jedno.)*

9) Hra na ztracený budík

- **Motivace:** „Pojďme si teď vyzkoušet, jak to uděláme, když se nám něco ztratí.“
Učitelka pošle děti na chvíli za dveře a schová budík. Poté je vyzve k hledání slovy: „Někde tam ve třídě se mi ztratil budík, ale nemůžu ho najít. Výhoda je, že je dobře slyšet. Pomůžete mi ho děti najít?“

Poté si děti samy vyzkouší schovávání budíku a hledání podle zvuku. Děti se rozdělí do dvojic. Ta dvojice, která začíná, se domluví na místě, kam schová budík. Ostatní pak budík hledají. *(Když se dvojice domlouvá a schovává budík, ostatní jsou za dveřmi.)*

10) Reflexe dětí z lekce:

Janička: „Mně se líbilo, jak jsme dělali ten déšť a taky vítr.“

Kristýnka: „Mně se vítr moc nelíbil. Ale jinak se mi líbilo všechno.“

Tereška: „Mně taky. A líbilo se mi, jak jsme hledali ten klobouk.“

Bětuška: „Mně se líbilo, jak jsi hrála na kytaru a taky se mi líbilo, jak jsem našla budík jako první.“

Emička: „Mně se líbilo všechno.“

Martinka: „Mně se nejvíc líbili Bob a Bobek, jak na sebe mluvili. A pak se mi líbilo, jak jsme hledali ten budík.“

Kubík: „Mně se taky líbilo, jak jsme hledali ten budík. A nejvíc jak ho Vašík schoval do hrnce. No ale nelíbilo se mi, jak se ty mraky na sebe mačkaly.“

Vašík: „Mně se teda nelíbilo, jak ten budík byl hodně nahlas. To mně teda docela vadilo. Ale líbilo se mi, jak si Bob a Bobek povídali.“

EVALUACE

Během celé lekce u dětí panovala dobrá nálada. Všechny děti se do činností zapojily. Byla u nich rozvíjena především pozornost (u dialogu králíků), fantazie a představivost (u otázek týkajících se představy klobouku), smysl pro gradaci (ztvárnění

deště hrou na tělo v různých intenzitách), spolupráce (práce s šátkem – vítr), sluchové vnímání (hledání budíku) a sebevyjádření (reflexe). Děti si osvojily pravidlo, že mluví pouze jeden. Plánované cíle tedy byly posilovány. Upřímné reakce dětí při činnostech byly pro mne pozitivní zpětnou vazbou. Sama jsem z lekce měla velmi dobrý pocit. Do příběhu se děti vžily s chutí. Těšily se, co nového se od králíků dozví. Na otázky se děti nebály odpovídat, byly velmi spontánní a otevřené. Reflexe dětí mi pak poskytly zpětnou vazbu o celkové lekci. Odkryly mi nejen pozitiva ale i negativa lekce. Před činností, kdy děti vyjadřovaly šátkem vítr, bych příště zdůraznila pravidlo, že kdokoliv může z kruhu s šátkem vyjít, pokud by se mu to nelíbilo. Děti toto pravidlo se mnou sice znají, ale ne všichni si na něj asi vždy vzpomenou. Zvuk budíku byl dle Vašíka příliš hlasitý a já s ním souhlasím. Nenapadlo by mne však, že by to mohlo někomu takto vadit. Příště bych použila budík se slabším zvoněním. Osobně si myslím, že hledání takového budíku by bylo o to dobrodružnější. Děti si z lekce odnesly svým vlastním prožitkem ponaučení, že o věci, které máme, se dobře staráme, a když se nám nechtěně ztratí, tak je hledáme, jak nejlépe dokážeme, protože nám na nich záleží.

8. 2 Druhá lekce – "BALÍME SE A VZHŮRU ZA KLOBOUKEM"

Pomůcky: loutka či maňásek, příp. plyšák, skřítko "Podzimníčka", listy, prsten, menší kufr, deka pro králíky

Cíl: rozvoj fantazie a představivosti, myšlení, řečových dovedností, sebevyjádření, pozornosti, spolupráce, schopnosti pracovat s imaginárním předmětem, schopnosti relaxace

Počet dětí: 8

1) Rituály (v kruhu)

2) Krátký vstup do příběhu

Úvodní vstup + navazující dialog (Bobkovi se nechce opět vstávat. / Bob cvičí a přemlouvá k tomu i Bobka. / Cvičení ku zdraví. / Připomíná Bobkovi ztrátu klobouku. Neví, kde ho hledat.)

- **A dále pak divadlo pokračuje** (*manipulace s maňásky Boba, Bobka a skřítko*). Králíci smutně sedí na mechu a neví co si počít. Když tu najednou se něco někde šustne. A z listí vykoukne skřítek Podzimníček. Představí se a poví jim, že jim může pomoci. Má totiž kouzelný lesní prsten. Když si ho vezme někdo na prst a otočí s ním, dostane se tam, kam potřebuje. Má ho prý od pradědečka. A tak králíci dar přijali. Slíbili skřítkovi, že mu ho zase vrátí, poděkovali a už už by se vydali do neznámé říše, když tu si Bob vzpomněl, že si s sebou přeci musí něco zabalit. Cesta to může být dlouhá a daleká. A tak si Bob a Bobek jdou připravit svůj cestovní kufr.

3) Asociace (v kruhu)

- *Paní učitelka dá doprostřed kruhu cestovní kufr*. Podáváme si po kruhu kamínek. Ten, kdo ho má, může říci, co ho napadne, když se řekne kufr. Při druhé otázce si posíláme již kufr.
- **Když se řekne kufr, napadne mě...** (*Děti: výlet, tábor, nářadí, svačina, pití, ...*)
- **Kdyby to nebyl kufr, co by to mohlo být...** (*Děti: baťoh, skříň, krabice, deštník, bouda pro psa, střecha, postýlka pro mimi, ...*)

- **Kam bych chtěl jet? A co bych si do kufru vzal?** (Děti: „Já bych chtěl jet na tábor s Filípem a vzal bych si s sebou baterku.“, „Já bych jela k moři a vzala bych si plavky.“, „Já bych chtěla jet za babi a dědou a vzala bych si s sebou pastelky.“)
- **Co by mohlo být v lehkém kufru?** (Děti: pířko, nic, papír, kapesník, list, ...)
- **Co by mohlo být v těžkém kufru?** (Děti: boty, cihly, nářadí, brambory, knížky, ...)

(Zemanová, 2017)

4) Práce s imaginárním předmětem (stoj v kruhu):

- Podáváme si s dětmi v kruhu imaginární kuř s různou váhou.

Komentář: Začali jsme s těžkým kufrem, ale děti to příliš nezvládaly. Kuř si podávaly velice rychle, jako by nic nevážil. Kouzelnou formulkou (Toč se pohádka, toč se zpět, začni pomalu právě teď.) jsme začali znovu a pomalu. Dětem jsem při tom situaci s těžkým kufrem popisovala. (Ten kuř je tak těžký. Jsou v něm zřejmě samé brambory. Nejde ani zvednout ze země. Bolí mě z něj záda. Podlamují se mi kolena...) Některé děti to pak vedlo k tomu, že měly potřebu dítěti nesoucí těžký kuř, pomoci. Přišlo mi škoda nevyužít této příležitosti, a tak jsem na to spontánně navázala.

Neplánovaná situace: Je hezké, když můžeme druhým s těžkými věcmi pomoci, co myslíte? Kdy se stane, že má člověk těžké věci? (Děti: „Na výletě můžeme mít těžký batoh.“ „Táta nosí těžké dříví.“ „Když jde maminka z nákupu.“)

- **Hra v roli:** A zahrajeme si na to?

A tak jsme si zahráli na obchod a na hřiště, kde si děti hrály venku s míčem. Rozdělili jsme se tedy do dvou skupin. V první skupině jsme si hráli na obchod, prodavačku a zákazníky. Prodavačky se ujala Martinka a my ostatní jsme nakupovali. Říkali jsme při tom nahlas, co do košíku dáváme. U pokladny jsme pak každou potravinu zvlášť skládali na pás, pozdravili jsme paní prodavačku, zaplatili, nákup dali do tašek a snažili jsme se odejít s plnými těžkými taškami. Předváděli jsme při tom, jak těžké jsou. Šli jsme kolem dětí na hřišti, kde si děti házely s míčem, vyměnili jsme si pozdravy a tady jsem čekala, co se stane. Aktivnější děti, se hned vžily do role pomocníka a ptaly se, zda nechceme s taškami pomoci. Mladší děti se učily nápodobou a přidaly se také. A tak se stalo to, kam jsem mířila, a co jsem touto hrou dětem chtěla předat. Pomoci jeden druhému. (Poté jsme se jako skupiny ještě vystřídali.)

Abych se vrátila zpět k příběhu a nevzdálila se od uběhlého prožitku, navázala jsem plynule opět na cestovní kufr následujícím způsobem: „Vyzkoušeli jsme si nosit těžké věci, pomoci druhému a docela pěkně nakupovat. A to mě napadá, že bychom měli nakoupit králíkům věci, které by se jim mohly hodit na cestě za kloboukem.“

5) Asociace:

Co si asi musí sbalit králíci na cestu? *(Společně jsme vymysleli: mrkev, vodu, deku, kartáček, kapesník, čepici, lékárničku,...)*

6) Hra v roli:

A tak jsme chodili mezi regály a dávali do košíku, co by se králíkům v nové říši mohlo hodit. Když jsme měli nakoupeno, vrátili jsme se ke kufru, ten jsme otevřeli a společně jsme pohybově **ilustrovali text básničky**:

Vše už máme připraveno, *(rozpřáhneme ruce)*

teď už zbývá jenom jedno, *(spráskneme rukama)*

do kufru vše dám, *(dáváme imaginární nákup do kufru)*

kouknu, zda vše mám. *(rozhlížím se po kufru, zda je tam vše)*

Zavřu, zámek připravím, *(zavřeme kufr, uděláme pěstičku jako zámek a přiložíme ke kufru)*

klíček mám, tak otočím. *(vyndám z kapsy, dám ho do zámku a otočím)*

Doleva a doprava, *(otáčíme s klíčem)*

už to mám tak paráda! *(vyskočíme)*

- *Učitelka vyskočí záměrně i s kufrem, a protože byl kufr špatně zamknutý, rozsypá se. Básničku ilustrujeme tedy znovu, tentokrát si však **hrajeme na ozvěnu**. Děti jsou ozvěna + přidáme poslední verš básničky:*

Uklidím si klíček kamsi, *(každý si uklidí klíček, kam chce)*

kdepak to je, kde asi?

(Děti: v kapse, v botě, v ponožce, pod čepicí, neřeknu kde, je to tajemství, spolknul jsem ho, v peněženke, v batůžku) – asociace

- Teď už hotovo máme a do nové říše se vydáme, i s králíky. *Učitelka v roli králíků děkuje dětem, že jim pomohly zabalit kufr. Učitelka králíky opře o kufr, dá jednomu z nich na packu prsten a utvoří kolem nich s dětmi kruh.*

Abychom se dostali tam, kam potřebujeme, musíme si říci kouzelné říkadlo. Každý si připravíme svůj prsten (imaginární). A následuje básnička, kterou společně **ilustrujeme pohybem**:

Prstýnkem otočíme, (*otočení prstenu*)

Pěkně se přikrčíme, (*přikrčení se*)

Pšššš a zavřem oči, (*prst před ústa a zavření očí*)

teď celý svět se točí. (*točíme se kolem své osy*)

Točí se, točí se, točí, (*točíme se kolem své osy*)

a štronzo! (*zastavíme se a chvíli jsme jako sochy*)

V břiše mi teď divně skučí. (*chytíme si břicho*)

Pohladím ho, mrknu jen, (*hladíme si břicho, mrkneme*)

jejda to je snad sen?

Nová říše, nová zem, (*napodobujeme rukama velký kruh*)

kdepak to asi jsem? (*rozhlížíme se*)

(Děti automaticky odpovídaly: v pohádce, v dinoparku, ve vesmíru na planetě, v lese, u moře, v Africe, ve zvířecí říši)

Vyprávění: To všechno se mohlo stát, ale králíci, ti se dostali do říše, která vypadala docela stejně jako ta naše. Stromy tu byly, louky, v dáli hory, ptáci tu byli slyšet, jen zima tu byla trochu větší, foukal studený vítr a s listy si pohrával jako tehdy ten vítr, který si pohrával s kloboukem. Králíci by rádi našli ten svůj klobouk, ale kde ho hledat? Slunce už zachází za hory a králíci nemají pro spánek daleko. (*učitelka – manipulace s maňásky*)
I lehli si na trávu, přikryli se dekou a už spokojeně oddychují. A nám nezbývá nic jiného, než jim popřát dobrou noc. (*Děti: „Dobrou noc“*)

Komentář: *Tady by bylo vhodné zařadit relaxaci, ale já ji z časových důvodů již nestihla.*

7) Reflexe dětí z lekce:

Martinka: „Líbilo se mi, jak jsme točili s tím prstýnkem. A taky jak jsme si hráli na obchod a na ten kufr.“

Kubík: „Mně se nelíbilo, že jsem musel nést ten těžký kufr, ale líbilo se mi, že mi Kája pomohla.“

Emička: „Mně se úplně ze všeho nejvíc líbilo, jak jsme jako nakupovali.“

Vašík: „Mně se nejvíc líbil Bob a Bobek, jak se mu zase nechtělo vstávat, a dělal na Boba dlouhej nos a chrápal.“ – (děti se smějí) – **Kubík:** „To jo, to byla fakt zábava.“

Janička: „Líbilo se mi úplně všechno. Nejvíc jak jsem byla prodavačka.“

Kristýnka: „Mně se taky líbilo všechno. Nejvíc ten obchod.“

Terezka: „Mně taky.“

Bětuška: „Mně se nejvíc líbil Bob a Bobek.“

Evaluace

V této lekci původně převažovaly klidové aktivity, ale pouze do té doby, než přišlo na výše zmíněnou spontánní hru v roli na nakupující, prodavačku a děti hrající si s míčem na hřišti. Děti se v tuto chvíli doslova rozzářily, měly radost ze hry, ve které mohly improvizovat a dělat si věci na chvíli po svém. Úspěch měla i hra na ozvěny, kdy děti nejvíce bavilo ubírat postupně na hlasitosti daného verše. Jednalo se zde o posilování soustředění. Avšak plánované cíle nebyly zcela naplněny. Relaxaci jsem již na úkor spontánní hry nestihla. Na druhou stranu právě z ní vyšel jeden velmi důležitý výstup a to schopnost pomoci druhému v rámci osvojení si prosociálního chování. Ostatní cíle byly v konkrétních činnostech posilovány: rozvoj fantazie, představivosti a myšlení (asociace), pozornost (u dialogu Boba a Bobka), spolupráce a schopnost pracovat s imaginárním předmětem (práce s imaginárním kufrem), sebevyjádření (reflexe) a řečové dovednosti (básničky, ozvěna). Z reflexí dětí vyvozují, že se nejvíce všem líbila právě spontánní hra na obchod, dále pak Bob a Bobek a práce s kufrem. Děti si z lekce odnášejí, že je důležité pomoci druhému s těžkými věcmi, přičemž to může být i docela zábava.

8. 3 Třetí lekce – ”JÁ DO LESA NEPOJEDU...”

Pomůcky: flétna, Orffovy nástroje či ozvučná dřívka, klacíky, čepice pro 8 dětí, klobouk pro hajného, 2x členka s králíčíma ušima, triangl

Cíl: rozvoj pozornosti, fantazie a představivosti, myšlení, komunikačních dovedností, rozvoj schopnosti sebevyjádření se, osvojení si pozitivních hodnot a postojů, posilování hry v roli, dramatického jednání, rozvoj schopnosti relaxovat

Počet: 7

1) Rituály

2) Krátký vstup do příběhu:

Úvodní vstup + navazující dialog (Králíci se probudí a vidí před sebou zvláštní věž. Vyjdou na ní a rozhlíží se po krajině. / V dále vidí les. / A k lesu vede cesta. / Rozhodnou se, že tou cestou půjdou.)

3) Otázky rozvíjející fantazii a představivost dítěte (v kruhu):

- **„Z jaké věže bych se rozhlédl“ já?** (Děti: „Já bych se rozhlédla třeba z Plzeňský věže.“ „Já bych se rozhlédnul z hodně vysoký věže, takový jako až do oblak.“ „Já bych se rozhlédla z věže, která by vypadala jako strom a nahoře bych jedla jablíčka, vždycky když bych chtěla.“ „Já bych vylezl na takovou pěknou věž a byla by vyrobená z lega.“
- **„Jak se na ni asi leze?“** (Děti: „Na moji věž se leze normálně po schodech.“ „Na moji věž by se lezlo po žebříku dřevěným.“ „To moje věž by měla udělaný schůdky z lega, a byly by barevný, a když bych na ně šlápnul, tak by se rozsvítily.“ „No moje věž by schody neměla, ale byl by tam výtah a tím bych takhle jel nahoru (ukazuje).“)
- **„V jaké říši stojí?“** (na náměstí, v lese, někde v nějaký legový říši, v pohádkový říši)
- **„Co je z ní asi vidět?“** (celej svět, slony, policajti a taky hasiči, auta, domy, klouzačka, srnka, zajíc, kočička, pesek, ptáček, letadlo,...)

(Zemanová, 2017. s. 24)

Vyprávění: Bob a Bobek dorazili k cestě. Vidí, že cesta k lesu je ještě dlouhá předlouhá, a že to bude celá věčnost, než se k lesu dostanou. Ale králíci jsou odvážní, a na cestu se vydají.

Komentář: *Sem bych pro příště kvůli potřebě pohybu dětí zahrnula hru na sochy. Pustila bych pochodovou hudební skladbu, kde by děti měly možnost si chůzi po cestě vyzkoušet a na zastavení skladby by děti znehybněly.*

4) Diskuse (v kruhu):

- **Je něco, co by Boba a Bobka při cestě do lesa mohlo zastavit?**
- **Co by je při cestě překvapilo? Co by je mohlo potkat?**

(Děti: „Možná, že budou mít po cestě nějaký překážky. Možná, že Bobek zakopne o kámen. A bude ho to bolet. Bob ho vezme na záda. Ale ne, Bob mu to ováže. To jo, má sebou lékárnický kufřík. A injekci. Možná budou mít hlad. Nebudou, mají přece mrkev. Tak žízeň. No, to možná jo. Možná, že někoho potkají. Nějakýho kluka asi. Nějakýho vlka nebo strašidlo. No anebo najdou ten klobouk třeba. Hm, kdo ví...“)

Vyprávění: To všechno králíky skutečně potkat mohlo. Ale ve skutečnosti potkali ... poslouvejte dobře:

- Hra na klavír či flétnu, případně zpěv, melodie písně „*Já do lesa nepojedu*“ (<https://www.youtube.com/watch?v=MORB7a-ZLBM>) a následné zahrání na ozvučná dřívka či Orffovy nástroje již se slovy.

5) Diskuse: význam písně

- **Co jsme se z písničky dozvěděli?** *(Společně přicházíme na slovní děj písně.)*
- **Kdo tu písničku asi zpívá? O kom je? Je to v písničce?** Můžeme si jenom domýšlet. Mohl to být vesničan, sedlák, truhlář, chalupník, kdo ještě?
– hlasujeme, koho to ti králíci potkali a hlasujeme i pro jméno (Zvítězil chalupník se jménem Broník.)
- **A proč se mu nechce jít do lesa? Čeho se bojí? Proč šel tedy k lesu, když tam jít nechce.** *(Děti: „Bojí se třeba vlka.“ „Bojí se toho hajného.“ „Bojí se, že se v lese ztratí.“ „Bojí se strašidla.“ „K lesu šel, aby potkal Boba a Bobka.“ „Šel vyvenčit pejska.“)*

Vyprávění (v kruhu): To všechno se stát mohlo. Ve skutečnosti se opravdu bál toho hajného. A jak to všechno tehdy bylo? Bylo to asi takhle. Nastal podzim a s ním i pěkně nehezké počasí. Vítr foukal, chladno bylo, každý den přelo (*napodobujeme s dětmi déšť*). I lidé ze vsi začali ve svých chalupách topit. A stejně tak i náš chalupník Broník. Náhlá zima se mu vůbec nelíbila. Neměl tolik dřeva na topení (*doprostřed kruhu dáme několik klacíků*) a bál se, že mu nebude stačit. A tak se také stalo. Přišel den, kdy Broník neměl čím zatopit (*všechny klacíky dáme pryč*). I řekl si, že les je plný stromů a pro dřevo si půjde tam.

7) Narativní pantomima, hra v roli:

- *Kouzelnou formulkou „Hokus fokus fibridus, proměnit se rychle zkus v Broníka“ se přeměníme v chalupníka a jednáme dle vyprávění.*

Oblékl si teplou bundu, zapnul zip, natáhnul si jednu nohavici kalhot, druhou nohavici, obul si jednu botu, druhou botu, zavázal tkaničky, nasadil si teplou čepici (*rozhodím čepice mezi děti, každý si nějakou vybere*), jednu rukavici, druhou rukavici, to aby si nezadrhnul třísku a vzal si sekeru, kterou si opřel o rameno, otevřel dveře, zavřel, zamknul a šel. Po cestě si však pro sebe pod vousy drmolil, jestli je to dobrý nápad. Přeci jen, les mu nepatří. Patří hajnému a tomu by se to určitě nelíbilo. Ale pak si řekl, že hajný v takové zimě určitě nebude běhat venku a nejspíš bude ve své hájovně louskat svoje oblíbené ořechy. A tak Broník vkráčel do lesa, vybral si pěknou jedličku tak akorát velkou, aby ji unesl a seknul jednou, seknul podruhé, potřetí a pak ještě několikrát, a bylo hotovo. Po jedličce zbyl jenom pařez a spoustu smoly. A tu se najednou zpoza stromů objevil hajný (*učitelka v roli hajného s kloboukem*). A nastává improvizální jednání mezi dětmi (*Broníci*) a hajným.

Komentář: *Děti se vžily do role bezvadně. Hned jak se objevil hajný, začaly utíkat. Broníci zalezli pod stůl jako do chalupy a byli potichu jako myšky. Situace pokračovala dál tím, že hajný pěkně rozzlobeně zabouchal na chalupu. Broníci nechtěli otevřít. Argumentovali proč. Hajný byl ale chytrý a schoval se do ústraní. Zatím Broníci vylezli, hajný jim vzal sekeru. V tu chvíli mezi nimi nastala hádka. Broníci chtěli svoji sekeru zpátky a hajný jim ji nechtěl dát. Měl strach, že by mu brzy Broníci stromy vykáceli. Když hádka vygradovala,*

co nejvíce, zavolala jsem „štronzo“ (Děti už ví, co znamená.) a celá situace nám pěkně zkameněla. Brzy zazněl triangel, uvolnili jsme se a kouzelnou formulkou jsme ze sebe sundali role, sundali jsme čepice.

Vyprávění: Broník a hajný se ještě chvíli hádali, ale nikam to nevedlo. Neusmířili se. Broník našťvaně zalezl do své chalupy a hajný i s Broníkovo sekerou do své hájovny. Uběhl nějaký čas a Broník si vyšel na procházku k lesu. Rád tudy chodíval. Ale od té doby, co se pohádal s hajným, už do lesa nevkročil. Sekeru si koupil novou, to ano. Ale o to více se bál do lesa jít. Co kdyby mu hajný sebral i tu novou.

Komentář: *Tady jsem měla připravené otázky, ale nevyužila jsem je z časového důvodu. Jsou však velmi důležité.*

- *Co myslíte, jak se cítí hajný? A co by si možná přál?*
- *Jak se cítí Broník? A co by si možná přál?*
- *Udělal jsem někdy něco, za co jsem se styděl? Bylo mi to líto?*
- *Co jsem udělal pro to, abych to napravil?*
- *A co by měl udělat Broník?*

Vyprávění: Jenže Broník se hrozně bojí a také stydí. No a králíci, když to viděli, začali Broníka přemlouvat, aby se nebál, a aby za hajným zašel. Králíci se chystají stejně do lesa, může jít tedy s nimi.

8) Hra v roli (v kruhu):

Děti ve dvojici v roli králíků (*Roli přijímají nasazením čelenky s ušima.*) přemlouvají Broníka k tomu, aby se nebál zajít za hajným. (*Broníci jsou všechny ostatní děti v kruhu.*) Děti tedy v roli Boba a Bobka chodí od dítěti k dítěti a ptají se každého, zda půjde s nimi do lesa, mohou argumentovat proč. Děti odpovídají podle sebe, podle svého názoru, zkušenosti, prožitku. Některé jdou a některé nejdou.

- Společně přicházíme na to, že když někdy provedeme něco nedobrého, je potřeba věc napravit. A nesmíme se bát to napravit. Hajný je určitě dobrý člověk, když se stará o les a o zvířátka. A tak se jistě Broník nemusí ničeho bát.

➤ **Co myslíte, co by hajný a Broník měli udělat?**

- Společně přicházíme na to, že by se měl Broník hajnému omluvit a vlastně i hajný Broníkovi, že na něj tolik křičel a vzal mu sekuru. A asi je dobré jít příště do lesa bez sekery. Je jasné, že když ho tam hajný uvidí se sekerou, bude si myslet, že tam chce nějaký strom pokácet bez jeho svolení a to se ví, že mu ji pak sebere.

9) Hra v roli:

- *Učitelka na zem položí čepici Broníka a naproti od něj klobouk hajného.*

Bylo by moc fajn, když by se Broník s hajným zase usmířili, co myslíte? Chtěl by nám tu někdo ukázat, jak to Broník a hajný udělají?

Děti dostávají tímto příležitost, vyzkoušet si říci druhému slovo promiň, omlouvám se v roli Broníka či hajného. Roli přijímají nasazením čepice či klobouku.

Komentář: *Nejdříve se zapojily aktivnější děti, poté teprve méně aktivní. Dvě děti se nezapojily. Některé dialogy probíhaly ve větách, některé jednoslovným promiň.*

Vyprávění:

A tak to všechno skončilo dobře. Bob a Bobek pomohli Broníkovi najít jeho ztracenou odvalu a hajný s Broníkem se už téměř nikdy nehádali. Dokonce se z nich stali docela dobří přátelé. A když někdy přeci jen trošičku se pohádali, teď už věděli, co mají pro své přátelství udělat. Ještě že jsou Bob a Bobek vždy na správném místě. Sice klobouk zatím nenašli, ale měli radost, že někomu mohli pomoci. Ale teď už konec povídání. Slunce zachází, je čas spát. Dobrou noc Bobe a Bobku. *(Děti přikryjí králíky dekou.)*

Komentář: *Zde by měla přijít relaxace, která se nám sem již nevešla.*

10) Reflexe dětí z lekce:

Emička: *„Mně se líbilo, jak jsme zpívali.“*

Bětuška: *„Mně se líbilo všechno.“*

Martinka: *„Mně se vůbec nelíbilo, jak Broník usekl ten strom. Ale zase bylo dobrý, že se pak omluvil.“*

Kubík: *„To mně teda taky. A taky, že se hajný tomu Broníkovi omluvil, že mu vzal sekuru.“*

Vašík: *„Mně přišlo hodně legrační, jak na nás vybafnul ten hajný.“* – děti se smějí – **Kubík:** *„To jo, to jsem se málem počůral.“*

Janička: „Mně se taky líbil ten hajný. Ale moc se mě nelíbilo, jak jsme na sebe křičeli.“

Kristýnka: „To se mně taky moc nelíbilo.“

Terežka: „Mně taky ne, ale jinak se mi líbilo všechno.“

Evaluace:

Tato lekce byla celkově velmi náročná, především časově, jak pro mě, tak pro děti. Vyžaduje určitou zkušenost dětí i učitele. Děti se musí určitý čas, a ne zrovna krátký, soustředit, a být schopné alespoň zčásti morálního uvažování. Dále by se děti měly dobře znát a každý by se měl cítit přijatý, aby se pak v jakékoliv situaci, kterou si budou chtít vyzkoušet, cítily bezpečně. A nakonec, pokud bychom chtěli lekci stihnout v tak krátkém časovém úseku, by děti měly mít již nějaké zkušenosti s hrou v roli, asociacemi a diskusemi. Je to příběh, který by se dal důkladněji rozebrat a dal by se použít v mateřské škole jako týdenní program. Tam by děti takové zkušenosti ani mít nemusely. Vše by probíhalo daleko přirozeněji a pomaleji, a ke všemu by děti postupně došly. Z příběhu by mohly vycházet i různé výtvarné, hudební, environmentální a pohybové aktivity. Záleží na představivosti učitele a dětí. Časově se nám s reflexemi dětí lekce posunula o 10 minut. Tedy celá lekce trvala 90 min. Bylo však pro mě i pro děti důležitější příběh dodělat, než ho bezmyšlenkovitě ukončit a nechat ho otevřený. Rodiče dětí neměli problém počkat, tedy jsme toho využili. Z reflexí dětí vyvozují, že se některým lekce líbila a některým určité prvky z lekce ne. A za to jsem ráda, protože celý příběh měl v podstatě mravní charakter, a šlo o to, aby děti samy poznaly a vyzkoušely si, co je správné a co ne, a byly schopné to pak posoudit. Děti si tedy z lekce odnášejí zkušenost, prožitek a až se jednou s podobnou situací setkají, naskočí jim třeba tento příběh, a budou vědět, co mají udělat. Hodnoty jako omluva, odhodlání, usmíření, naslouchání, pomoc druhému s jeho odhodláním jsou hodnoty, které jsou ve vztazích nepostradatelné. Všechny plánované cíle, kromě rozvoje schopnosti relaxovat, byly posilovány.

8. 4 Čtvrtá lekce – "LESNÍ PRŮZKUM"

Pomůcky: *triangl, tamburína, drhlo, kšiltovky, melodie zpěvu ptáků (Bílý Šum cz - Ptačí zpěv, relaxační zvuk #30, https://www.youtube.com/watch?v=-F_mvXj2OP0&t=192s), deka*

Cíl: rozvoj pozornosti a pohybu, schopnosti pantomimicky improvizovat, schopnosti vžít se do role, rozvoj fantazie a představivosti, rozvoj sebevyjádření se, schopnosti relaxovat

Počet dětí: 6

1) Rituály

2) Krátký vstup do příběhu

Úvodní vstup + navazující dialog (Bobek se svěřuje se svým snem o klobouku. / Bobkovi se po něm stýská.)

Vyprávění: Bob a Bobek pokračují v cestě za kloboukem. Zdá se, že les, ve kterém přenocovali, není úplně malý. Ať se králíci podívají doleva či doprava, za sebe nebo před sebe, všude samý les. Kudy se to jenom vydat? Kdo ví... Musí tedy věřit svým tlapičkám, kam je zavedou.

3) Narativní pantomima

(Děti si sundají bačkory, prochází se bosy pomalu třídou – lesem a reagují na slova učitelky.)

Les je to ale pěkný, rozmanitý, voňavý. Dneska je krásný den. Zpoza stromů prosvítá sluníčko. Stromy jsou tu jehličnaté, listnaté, některé jsou nízké a některé vysoké. Některé jsou dokonce tak vysoké, že ani na jejich špičku se nedá dohlédnout, ať se dívám, jak se dívám, a to stojím na špičkách. Kdepak tam já nedohlédnu. Dívám se do korun stromů. Některé stromy mají moc pěkné šišky. Jednu si utrhnu a pěkně si ji prohlédnu. Má takové hrubé šupinky. Přejeďu po nich svými prsty. Je na ní trochu smoly a proto to malinko lepká jako lepidlo. Jejda, přilepil se mi k ní palec. Zkusím šišku odlepit. Uf už to jde. Zkusím se šiškou trefit do támhletoho stromu. Pic. Trefa. Jdu s králíky dál. Našlapuji po měkoučkém mechu. Je to moc příjemné. Jako kdyby to nebyl mech ale

polštářek. Kráčím lesem dál a dál, teď to trošku píchá, au, to bude asi jehličí. Au au au rychle přeběhnu na mech. Jeee, to je moc příjemné. Ale musím pokračovat v cestě. Budu chodit opatrně. Tady je hodně listí. Moc hezky šustí. Trošku se v nich nožkami prohrábnu. Naberu listí do náruče, co nejvíc se mi vejde a vyhodím jej, co nejvíce do vzduchu. Páni. Teď to listí z nebe pořádně prší. Juuu, to se mi moc líbí. Cítím, jak mi listí šimrá na nose. Ale pokračuji dál. Teď to trochu studí. No jo šlápnul jsem do vody. Ale nevadí mi to. Není to louže, je to křišťálová studánka. Je to příjemně chladivé a velmi mokré. Když ponořím nožku do vody, slyším, jak při tom voda pěkně šplouchá. Naberu si trochu do dlaní a omyji si obličej. Cítím, jak mi kapičky vody stékají po tváři. Půjdu na sluníčko, abych si tvář trochu osušil. Posadím se pod tenhle voňavý starý strom, opřu se o jeho hrubý kmen a nastavím tvář sluníčku. Zavřu na chvíli oči. Je mi moc dobře. Sluníčko hezky hřeje. *(Zakončíme cinknutím z trianglu a otevřeme oči.)*

4) Otázky rozvíjející představivost a fantazii (v kruhu):

- **„Pod jakým stromem bych si chtěl odpočinout?“** (Děti: „Já bych si chtěla odpočinout pod jabloní.“ „Já bych si chtěl odpočinout pod stromem, který by měl listy z čokolády.“ „Já bych si lehla pod strom, kterej by krásně voněl.“)
 - **„Jaké sny se pod ním zdají?“** (čokoládový, duhový, bublinkový jakože z bublifuku, veselý, kouzelný, ...)
 - **„Kde tento strom mohu najít?“** (Děti: „Tehle strom bych našla v pohádkové říši.“ „Já bych ho našel v čokoládovém vesmíru.“ „Já bych ho našla v parku.“ „Já na zahradě.“)
- „Co je ukryto v jeho kořenech?“** (Děti: „V kořenech by byl ukrytý poklad.“ „V kořenech mého stromu by byl schovaný klíč k jedné takové říši.“ „Můj strom by měl v kořenech chodbičky pro malý pidilidi.“) (Zemanová, 2017, s. 40 - 41)

5) Ilustrace říkadla + reakce na signál

Pojďme se teď v ty naše vysněné stromy proměnit. Ale ještě než se ve stromy proměníme, řekneme si pravidlo. Když uslyšíme zvuk tamburíny, nastane tu úplné ticho. Proměníme se kouzelnou formulkou *„Hokus fokus fibridus, proměnit se rychle zkus ve svůj strom.“*

„Stojí, stojí stromečky, (nakláníme se napravo a nalevo)

mají pěkné větvičky. (pohladíme si paže od prstů až k ramenům)

Na nich listy, jehličí,“ (pohybem prstů naznačíme padání listů)

atť tu všichni zakřičí! (zakřičíme) A dále lumpačí, dovádí, skotačí, zpívají, tancují, dupají,...

(Myšky, <https://kulicka.ssams.cz/basnicky-rikanky/>)

Komentář: *Aby děti začaly dovádět, věta musí vygradovat na intenzitě.*

- Po chvíli dá učitelka signál na tamburínu a nastává "štronzo". Dále se přidává další pravidlo a to, když uslyší dva signály na tamburínu, mohou zase dovádět.

7) Diskuse

- **Je to správné ale?** *(Děti chvíli nic neříkají a po chvíli někdo řekne: „Není.“)*
- **Žije v tom lese někdo, komu by to mohlo vadit?** *(Děti: „Jo jo, zvířátka.“)*
- **Jaká zvířátka? Jaká žijí v lese?** *(srnka, jelen, prase, ježek, veverka, sova, ...)*
- **Proč jim to vadí?** *(Děti: „Protože mají rádi klid.“ „Bojí se, když tam někdo křičí.“)*
- **Co udělají, když uslyší hluk a křik?** *(Děti: „Utečou.“ „Schovají se do svých pelíšků.“)*

8) Hra v roli

- Kouzelnou formulkou "Čaruj, čaruj ještě dnes, atť je tady krásný les a v něm samé..." se s dětmi proměňujeme v různá lesní zvířata. Hrou na kouzelné drhlo, se opět proměníme zpátky v lidi.

Tak takhle to vypadá v lese. Zvířátka vylézají ze svých úkrytů, když tam nejsou lidé, když tam není žádný hluk.

Komentář: *Děti milují, když se mohou proměnit v nějaké zvíře a mohou za sebe vyjádřit, jak se takové zvíře projevuje.*

8) Hra v roli + reflexe

- Kdo by si chtěl zkusit být zvířátkem v lese, kde však žádné ticho není? A kdo si chce zkusit být tím křiklounem v lese? Rozdělíme se do dvou skupin: na zvířátka a křiklouny, a opět se v ně proměníme (*zvířata kouzelnou formulkou x křiklouni nasazením kšiltovky, skupiny se pak v rolích dle zájmu dětí vystřídají*)
- **Pravidla:** stanovení si úkrytu, doupat pro zvířata; na dva signály tamburíny vchází křiklouni do lesa a na jeden signál nastane ticho
- Hra spočívá v tom, že se zvířátka volně a klidně pohybují v lese, avšak ne dlouho. Brzy vtrhnou do lesa křiklouni a dělají velký rámus. Zvířátka zalezou do svých úkrytů. Brzy nastane opět ticho a zvířátka ze svých úkrytů mohou i nemusí vylézt. Sejmeme role křiklounů z dětí větami typu: „*Ještě, že tu ve školce takové křiklouny nemáme. To bychom tu brzy přišli všichni o uši. To je dobře, že tu máme hodnou Janičku, Martinku, ... Ale pojďme se teď podívat támhle na ta zvířátka. Zeptáme se jich, zda je všechno v pořádku a zda se tu něco nepříhodilo. A pokud ano, tak co a jak se přitom cítili?*“ (reflexe z negativního prožitku, sejmutí role zvířete)

Komentář: *Všechny děti se v rolích vystřídaly. Přestože role byly většinou negativní, děti se nebály sdělovat své pocity.*

9) Diskuse

Vyzkoušeli jsme si, že zvířata v lese to nemají zrovna jednoduché, když tam někdo křičí a dovádí.

- **A jak to ale udělat, když budeme v lese a budeme si chtít zadovádat?**

(Společně jsme přišli na to, že zamkneme les a půjdeme na hřiště. Anebo budeme dovádět úplně potichu.)

10) Ilustrace říkadla + reakce na signál

- A jak se to dělá to dovádění potichu? Pojďme si to vyzkoušet. Proměníme se opět ve stromy. Opakujeme výše zmíněnou říkanku stejným způsobem, jen úplně potichu. *(Na změnu povelu můžeme použít opět tamburínu.)*

Nakonec obměna říkanky: Opět jsme stromy a změníme poslední verš říkanky:

Ať tu nikdo nekřičí, pššššš!

Komentář: Děti zvládaly tuto činnost velmi dobře a bylo vidět, že je to baví. K tichému pohybovému vyjádření povelů si děti důrazně procvičily zároveň i mimiku.

11) Zapojení Boba a Bobka zpět do příběhu

Paní učitelka komunikuje s maňásky Boba a Bobka a s dětmi:

Učitelka: „Teď už víme, jak se v lese máme všichni chovat. Vy to Bobe a Bobku také víte, že jo?“

Bob a Bobek: „To ano, to ano. My jsme přece taky zvířátka a hluk rádi opravdu nemáme.“

Bobek zívne.

Učitelka: „No, zdá se králíci, že už pro spánek nemáte daleko. Koneckonců venku už se stmívá.“

Bob: „To je pravda. Dneska už klobouk nenajdeme. Pojd' Bobku, uděláme si tady u těch mohutných kořenů pelíšek.“ (Děti přikrývají dekou králíky.)

Učitelka: „A tak se Bob a Bobek pěkně uvelebili, a my se na chvíli také uvelebíme a na chvíli si odpočneme. Popřejeme králíkům dobrou noc, a kdo bude chtít, může na chvíli zkusit zavřít oči a poslouchat, jak zpívá les.“ (pustíme zpěv ptáků v lese – **relaxace**)

12) Reflexe dětí z lekce:

Martinka: „Mně se to dneska moc líbilo. Nejvíc asi ...(přemýšlí)...asi všechno dneska se mi líbilo.“

Kubík: „Mně se to taky dneska všechno líbilo.“

Kristýnka: „Mně se líbilo, jak jsme si hráli na ty zvířátka.“

Tereзка: „Mně taky.“

Vašík: „A mně se taky všechno líbilo. Nejlepší byli křiklouni.“ **Bětuška:** „To teda nebyli. To se nedělá, křičet v lese, že jo Kačko?“

Já směrem k Vašíkovi: „A nejlepší pro tebe byli ti, co byli v lese potichu anebo ti, co křičeli opravdu nahlas?“ **Vašík:** „Obojí, ale spíš ty nahlas.“ **Já:** „A když by si byl teď v lese, byl bys radši hlasitým nebo tichým křiklounem?“

Vašík: „To bych byl asi potichu, jsou tam ty zvířata přece. Ale tohle bylo sranda, protože to bylo jako, že jo?“

Bětuška: „Mně se nelíbilo, jak se v lese křičelo, když jsem byla jako zajíček.“

Evaluace:

Tuto lekci vnímám zpětně jako povedenou. Plánované cíle byly v jednotlivých činnostech posilovány. Navíc si děti procvičily i mimické vyjádření. Děti se do všech činností hezky zapojovaly. Měla jsem radost, že se nebály vžít se i do negativních rolí, a že na vlastní kůži pocítily, jaké to je být někým v pro něj nepříliš příznivém prostředí. Je zajímavé, jak každý z dětí tu hru prožívá jinak. Vašík ji čistě bere jako hru na "jako", při které je spousta legrace a nespojuje ji se svojí vlastní osobou. Bětuška bere hru také jen „jako“, ale je vidět, že věci více prožívá a bere si je více osobně. Děti si z lekce odnáší prožitek a zkušenost, že ne vždy se musí líbit naše chování druhému, v tomto případě pokud se jedná o lesní zvěř. Dětem předáváme kladný postoj k přírodě, tedy k tomu, jak se v ní správně chovat a proč vlastně.

8. 5 Pátá lekce – "SNĚHOVÉ VLOČKY"

Pomůcky: kufr, proužky bílého krepáku, miska sněhu, vata, bílý šátek, papír A4 se stopou, deka, klavírní melodie – Suchánková – XIII. píseň Sněhové vločky (<https://www.youtube.com/watch?v=rABUY6IUftI>)

Cíl: rozvoj pozornosti a schopnosti reflektovat svůj zážitek, posilování práce s imaginárním předmětem, rozvoj pohybových dovedností, osvojení si schopnosti improvizovat, rozvoj sluchového vnímání – reakce na signál, posilování dovednosti zrcadlově napodobit určitý pohyb, osvojení si práce se zástupným předmětem, rozvoj schopnosti relaxace a asociace

Počet dětí: 8

1) Rituály

2) Krátký vstup do příběhu

Úvodní vstup + navazující dialog [Králíci se probudí a všude kolem je sníh. (*bílý šátek, vata, zakomponovaná miska se sněhem*) / Jsou překvapení. / Sníh neznají, ale líbí se jim. / Ptají se děti, co to je a odkud se to vzalo. / Králíci vyzývají děti, aby si na sníh šáhly a vyzkoušely tak, jak je studený. / Říkáme si, jaký ten sníh ještě je...→ přídavná jména / Zkončíme větou Boba: „Ty Bobku, ale je tu pěkná zima, měli bychom si něco obléci.“]

Komentář: Děti se všichni dotkly struktury sněhu a vymyslely, že je křehký, jemný, běloučký, měkký, studený, mrazivý, krásný, vločkový a hebounký.

3) Práce s imaginárním předmětem (v kruhu):

(Doprostřed kruhu připravíme židli, na kterou posadíme Boba a Bobka, vedle židle položíme kufr s imaginárními oblečky.)

- Ještě, že tu Bob a Bobek mají svůj cestovní kufr. Je v něm spousta oblečení. Co by je tak asi zahřálo? (Učitelka přijde ke kufru, otevře ho, vysloví, co by králíky zahřálo, vyndá imaginární oblečení a pošle ho po kruhu. Jakmile se k ní oblečení vrátí, přistoupí ke králíkům a zkouší jim jej obléci.) Kdo by si to chtěl také zkusit?

Komentář: Děti se všichni zapojily. Bylo vidět, že je to baví. Přišly na různé druhy oblečení, které si po kruhu posílaly velmi pomalu a opatrně, jako kdyby to bylo něco cenného. To bylo moc hezké.

4) Pohybová aktivita

- Děti a co my, nám nebude zima? Co bychom si měli vzít na sebe my?

Zpíváme písničku "Čepice, mikina, kalhoty, boty, ... bundu zapnem nakonec" (obdobně jako píseň Hlava, ramena, kolena, ...). Dotýkáme se částí těla, na které se jmenované oblečení dává, a tempo postupně zrychlujeme.

Komentář: Tato aktivita láme všechny ledy. Je při ní vždy spousta legrace, radosti z pohybu a uvolnění.

- Teď už jsme pěkně teple oblečení a můžeme se vydat na cestu za kloboukem.

5) Narativní pantomima:

Les je plný sněhu. Sníh nám je až po kolena. Musíme nohy pořádně zvedat, abychom vůbec někam došli. Brodíme se sněhem. Zvednu jednu nohu a zabořím ji do sněhu. Otočím se, za mnou jsou už pěkně hluboké stopy. Zvednu druhou nohu a zabořím ji do sněhu. Jde to těžko, ale jde to. Když našlapuju, slyším, jak sníh pěkně křupe. Podívám se kolem dokola, všude samý sníh. Krásně se třpytí. Vypadá to, jako kdyby na něm bylo tisíc hvězdiček. Schází tu už pouze andělíček. Umíme udělat na sněhu andělíčka?

Juuu, a tamhle padá vločka. Spadla mi na nos a trochu to studí. A tamhle je další. Chytím ji. A tamhle padá další. Nastavím svoji teplou dlaň a čekám, až si na ni vločka lehne. Dívám se, jak vločka taje. A už je z ní kapička.

- Je tu spousta sněhu. **Co všechno se s ním dá dělat?**

(s dětmi jsme vymysleli: bobovat, sáňkovat, stavět sněhuláka, dělat andělíčka, hrát koulovačku, dělat stopy, obtiskovat do sněhu ruce, rozhazovat sníh, lyžovat, jezdit na snowboardu, válet sudy)

- Nápady vyslovíme a hned je společně realizujeme podle své představy.
- Na první cinknutí na triangel znehybníme. Na druhé cinknutí pokračujeme ve hře.

Komentář: Děti tato aktivita opět bavila. Koneckonců vycházelo se z jejich vlastních nápadů.

7) Hra v roli:

- A co si myslíte? Odkud se takový sníh, tedy vločky vlastně berou? (*Děti: Z nebe, z mraku.*)

Kdo by si chtěl vyzkoušet být vločkou? Zvládneme být všichni na chvíli sněhovou vločkou? Kouzelnou formulkou se vzájemně ve dvojicích proměníme ve vločky: „*Jsem to já a jsi to ty, vločkou budem, cinkilinky!*“

Vytvoříme společně malinkatý sněhový mráček. (*utvoříme kruh, jsme velmi blízko u sebe, úplně natěsno* → *dle dalšího líčení se kruh zvětšuje až do upažení, kdy se prsty dotýkáme prstů souseda, a poté se pustíme a pohybem vyjadřujeme let vloček*) Je nadýchaný jako vata nebo pěšina. Je úplně lehounký. Zatím vůbec nic neváží. Zdá se, že to ale dlouho nepotrvá. Už teď je mráček nějak plnější, těžší, hustější. A dokonce se zvětšuje. Nafukuje se jako balónek. Je větší a větší. Vypadá to, že to už moc dlouho nevydrží. Ale drží, co to jde. A najednou to přijde. Vločky letí jako smetí. Jedna tam a druhá sem, každá říká, kde to jsem? To je paráda, létám jako.... (*Děti doplňují: drak, pták, lístek, čáp, letadlo, balónek...*)

- A letíme se podívat ke křišťálové studánce!

8) Zrcadla:

(*Nejdříve se dětmi díváme v koupelně do zrcadel a všímáme si pohybů své ruky, jednotlivých prstů. Vše se snažíme dělat velmi pomalu. Poté se vrátíme zpátky do třídy, rozdělíme se do dvojic, z nich jeden je stále vločkou a druhý se stává křišťálovou studánkou, zrcadlem*)

- Dvojice stojí naproti sobě. Vločka se dívá do křišťálové studánky a pohybuje svojí rukou, prsty. Současně studánka každý pohyb zrcadlově opakuje. Ruce studánky a vločky se vzájemně dlaní dotýkají. (*Někteří, zejména ti nejstarší, zvládali i bez doteku*)

Komentář: Děti zrcadla zvládaly docela dobře. Je však pravda, že se s touto hrou nesetkaly poprvé. Když zrcadla dělaly děti kdysi poprvé, nedotýkaly se částmi těla a pohyby prováděly velmi rychle a zbrkle.

9) Rozhovor s maňásky v kruhu:

Bob: „Ahoj vločky, jsme už dlouho na cestách a hledáme náš klobouk. Je to vlastně náš dům. Spíme v něm, jíme v něm, no zkrátka bydlíme. Ale ztratil se nám do téhle říše a my ho nemůžeme najít. Neviděli jste ho někde?“

Vločky (děti): „Neviděli.“

Bobek: „A nemohli byste nás trochu vyzdvihnout nahoru? Třeba bychom je z té vaší výšky uviděli.“

Vločky (děti): „Jooo. My vám pomůžeme.“ *(Položíme Boba a Bobka na bílý šátek a vyzdvihneme je, co nejvýše dokážeme.)*

Vločky: „Tak co vidíte ho někde?“

Bob a Bobek: „Nevidíme. Nikde nic.“ *(Položíme šátek zpátky na zem.)*

Bob: „Kde by mohl být? Takovou dobu je sám. Snad se mu nic nestalo.“

Bobek začne fňukat, že už ho to nebaví, že ho bolí nožičky, atd ... Bob ho začne utěšovat a vločky (děti) též. Bobek přestane plakat a nechá se od vloček na šátku pohoupat. Zatímco se Bobek houpat, Bob nachází stopu. *(na papíře A4 obtisknutá podrážka boty)*

10) Diskuse:

- **Čípak asi je?** *(možná jezevce, nebo psa, kdepak nějakýho lidíčka, je to stopa boty)*
- **Kam asi vede?** *(do lesa, někam do chaloupky, do sněhového bungru)*
- **Sejmutí role vloček ve dvojici:** „To jsem já a to jsi ty, dětmi budem, cinkilinky.“

11) Otázky rozvíjející fantazii a představivost:

- **„Po jaké stopě bych se vydal já?“ Či by byla?** *(Děti: „Já bych se vydal po stopě medvěda.“ „Já bych šla po stopě kočičky.“ „Já bych šel po dinosauří stopě.“)*
- **Kudy by ta stopa vedla?** *(Děti: „Vedla by kolem stromů, a pak kolem řeky a taky skály.“ „Vedla by takhle doprava, pak doleva a pak hodně dolů z kopce...“)*
- **Co nebo koho bych našel na konci stopy?** *(medvěda, kočičku, dinosaura, hajnýho, vílu, ...)* *(Zemanová, 2017, s. 20 - 21)*

Vyprávění: Bob a Bobek by se rádi po nalezené stopě vydali. Ale copak to jde? Vždyť už se zase stmívá. Brzy bude černá noc a to by ty stopy v takové tmě zase pěkně brzy ztratily. Bobkovi se už očka klíží, nožky ho bolí, Bob je po cestě taky unavený. I našli si králíci pěkné doupátko pod dubem, přikryli se dekou (*Děti opět přikrývají.*) a už spokojeně oddychují. (*Děti: „Dobrou noc Bobku, dobrou noc Bobe.“*)

12) Hra se zástupným předmětem:

(Děti si vezmou bílý proužek krepáku= vločku a manipulují s ní dle básničky)

Bílá vločka poletuje,

Tiše, ať nám neroztaje.

Je to vločka veselá,

Na všechny se usmívá.

Zdá se, že ji zima není. Slyšíš?

S vánkem teď prý dovádějí.

Fíjů, fíjů, fíjů, fíjů, fíjů, fíjů, fíjů, fáááá (*hádavá melodie na klavír či jiný nástroj*)

A dost! Nehádejte se vy dva!

Copak to se dělá?

A tak vánek s vločkou bílou,

Poletují nocí tichou,

Už se nehádají,

však se rádi mají.

Bílá vločka poletuje,

jednou nahoře je a pak zas dole,

Tu se přikrčí, tu si natáhne,

Tu si vyskočí, tu se vytáhne.

Tu se zatočí, tu se na špičky podívá,

Dívá se dolů dívá, z výšky na svět se dívá,

A co nevidí? Tam je domů, tam je stromů...

A co ještě? Kdo to ví, ať odpoví!

Asociace (*Děti: hřiště, kluk, paní, auto, pes, kočička, silnice, klouzačka, most, potůček...*)

13) Relaxace:

A vložka si hledá místečko, kampak by se natáhla, a kdo ho má, tak se pomaloučku ukládá... (Současně učitelka pouští píseň Sněhové vločky.)

Reflexe dětí z lekce:

Kristýnka: „Mně se nejvíc líbilo, jak jsme si hráli jakože sáňkujeme, lyžujeme, ...“ **Kubík:** „Ty myslíš zimní sporty ne?“ **Kristýnka:** „No zimní sporty jak jsme dělali. Jak jsme se koulovali. To bylo fakt dobrý.“

Kubík: „Mně se teda nejvíc líbilo taky to koulování a pak taky jak jsme našli tu stopu a jsem teda vážně zvědavěj, čí nakonec je.“

Martinka: „Mně se líbilo všechno.“

Bětuška: „Mně se taky asi líbilo úplně všechno.“

Emička: „Mně se moc líbilo hrát si s vločkou.“

Vašík: „Mně se líbilo, jak jsme se koukali do zrcadla a pak když dělal Kuba, co jsem dělal já.“

Janička: „Mně se líbila ta písnička, jak jsme odpočívali.“

Tereška: „Mně se moc líbilo, jak jsme si hráli s Bobem a Bobkem.“

Evaluace:

Lekci vnímám zpětně jako zdařilou. Všechny plánované cíle byly v jednotlivých činnostech posilovány. Navíc zde bylo rozvíjeno estetické cítění dětí, zejména pokud se jednalo o pantomimické vnímání vločky a dále pak práci s proužkem krepáku, který vločku zastupoval. Všimla jsem si, že si tyto estetické aktivity užívaly nejvíce děti introvertní. Děti byly jinak velmi aktivní. Projevovaly zájem o dění příběhu. Nejvíce se z reflexí dětí a z mého pozorování ujaly technika zrcadla a improvizace ohledně zimních sportů. Děti se navíc setkaly s prosociálními postoji ve vztahu k Bobovi a Bobkovi. Děti si tak z lekce odnesly, že pomáhat druhým je důležité.

8. 6 Šestá lekce – "TRPASLÍK JE V NESNÁZÍCH"

Pomůcky: kufr, kožíšek (příp. ručník, deka), šátky, 2 členky s králíčíma ušima, role plátna nebo papíru s obtisky stop bot, překážky → malé obruče (zmrzlé louže), kužely (pařezy), balanční čočky (sněhové hrboly), dřevěné či plastové tyčky (klacky); trpasličí čepice, dřevěné špuntíky (nástroje)

Cíl: rozvoj pozornosti, myšlení, posilování prosociálního chování, rozvoj schopnosti vžít se do role, rozvoj paměťových a pohybových dovedností, osvojení si předem domluvených pravidel, posilování dovednosti improvizovat

Počet dětí: 8

1) Rituály

2) Krátký vstup do příběhu

(Tentokrát začínáme vstáváním Boba, básničkou a hrou. Teprve poté pouštíme znělku a navazujeme na úvodní dialog.)

Bob se probouzí ze svého pelíšku a klepe se zimou.

Bob: „Drkotají zuby moje,

zdá se, že sníh neroztaje.

Drkoty drkoty, zima sníh mráz,

Kožíšku, kožíšku, zahřej mě zas.“

Vsuvka: Děti, zdá se, že je Bobovi pěkná zima, co s tím uděláme?

Komentář: Děti v tuto chvíli jednaly velmi spontánně a na základě svých zkušeností z minulých lekcí. Například Kristýnka chtěla půjčit králíkovi svůj svetřík. Kubík přišel s nápadem, že Bobovi teplé oblečení vykouzlí. Některé děti se ke Kubíkovu nápadu přidaly, některé děti chtěli králíkovi půjčit šátek, kterých na našem kroužku není nikdy dost. Mohla jsem udělat hlasování, ale přišlo mi škoda, aby se zavrhly prosociální nápady dětí. Každý tedy dal králíkovi na zahřátí, to co uznal za vhodné.

3) Hra v roli, kontaktní hra (v kruhu):

(Učitelka připraví doprostřed kruhu kufr s kožíškem a členku s králíčíma ušima.)

Když je nám zima, není to nic příjemného. A to ani pro králíky, i když už jeden kožíšek vlastně mají. Chtěl by si někdo vyzkoušet být tím Bobem, kterému je hrozná zima?

- Dítě přijme roli králíčka nasazením králíčích uší a při básničce chodí uvnitř kruhu podél dětí. Ostatní sedíme v kruhu, říkáme a pohybem ilustrujeme básničku a dbáme na dobrý rytmus a artikulaci.

Drkotají zuby moje,

(pěstičkami třít o sebe)

zdá se, že sníh neroztaje.

(tleskání do kolenou a do rukou střídavě)

Drkoty drkoty, zima sníh mráz,

(tření pěstičkami, ťukání dvěma prsty na dlani ruky, na "mráz" se králíček v chůzi zastaví)

Kožíšku, kožíšku, zahřej mě zas.

(U koho se králíček zastavil, toho pěkně poprosí o kožíšek.)

- V tu chvíli určité dítě vyndá z kufru kožíšek a tím roli kožíšku přijímá. *(Může se stát, že dítě roli nebude chtít přijmout. V takovém případě je potřeba toto rozhodnutí respektovat.)* Králíčka kožíškem zahřeje (a tím i obejmě). Králíček vyjadřuje slovy či mimikou, jak je mu už teploučko a dobře. Poté dojde k předání a sejmutí rolí. Kožíšek ze sebe sejme roli vrácením kožíšku do kufru a králíček ze sebe sejme roli předáním oušek kožíšku a jde si sednout na jeho místo.

Komentář: Děti se zapojily všichni. Nikomu objetí od druhého nevadilo. Libost v objetí vyjádřily slovy jen tři děti, ostatní spíše mimikou, která byla pozitivní. Básničku si děti velmi rychle osvojily. Říkanka měla i trochu záměr logopedického cvičení vedoucí ke schopnosti správně artikulovat. Děti tuto schopnost rozvíjely.

Dialog mezi Bobem a Bobkem

Úvodní vstup (Bobkovi se opět nechce vstávat. Vymýšlí proto různé výmluvy.)

Bobek jde nakonec do sebe a spolu s Bobem cvičí.

5) Pohybová aktivita

Cvičíme jako Bob a Bobek.

Upažit, předpažit, dřep a skok. A pozooooor, leh na bok!

(vzpažit, zapažit, připažit,..) (pravobok, dopředu krok, ruce v bok, kroksun krok, atd..)

***Komentář:** Děti viděly cvičení u králíků a chtěly se také zapojit. Ukázala jsem dětem vždy určitý vzorec cvičení, ten si děti vyzkoušely, a poté jsme postupně provádění cviků zrychlovali. Pokud by bylo více času, nechala bych děti samy vymýšlet vzorce cvičení.*

Dialog mezi Bobem a Bobkem:

Bobek: „To už by stačilo Bobe, nemyslíš? Už nemůžu užuu. Rád bych prozkoumal tu stopu, kterou jsme předtím našli. Co ty na to?“

Bob: „Dobrý nápad Bobku. Cvičení už bylo dost. Jdeme na to!“

Vyprávění: Králíci nenašli nakonec jenom jednu stopu, ale našli další a další a další (Přitom učitelka roluje před dětmi dlouhé plátno se stopami.) a vydali se po nich. Ale cesta to nebyla jednoduchá, tu byl přes cestu kus stromu, tu pařez, tu velká zmrzlá louže, atd ... (překážky) Necháme jít králíky samotné, anebo půjdeme s nimi, co myslíte?

***Komentář:** Děti samozřejmě chtěly jít s Bobem a Bobkem všichni.*

6) Hra na sochy, respektování pravidel

Děti kráčí po stopách. (Potichu, aby nikoho v lese nevyplašili.)

Pravidla: Chodíme pouze po stopách. Jsme úplně potichu. Cinknutí na triangel znamená „štronzo“, na opětovné cinknutí se opět pohybujeme.

***Komentář:** Děti chodily v tichosti, pomalu a dávaly si záležet s tím, aby ze stop nevybočily.*

7) Narativní pantomima:

(Děti stále chodí po stopách a reagují zároveň na slova z vyprávění.)

Králíci šli dlouho předlouho, když tu uslyšeli zdálky nějaké volání: „Pomooooc, pomooooc.“ Králíci přidali do kroku. Šli rychleji a rychleji, ale dávali při tom pozor, aby nezakopli. Když tu došli tam, odkud hlas pocházel. *(Učitelka položí na zem červenou trpasličí čapku.)* Na zasněžené zemi leží docela maličký, obtloustlý trpaslíček s dlouhými fousy a srandovní červenou čapkou na hlavě, a fňuká. Vypadá to, že se velmi trápí.

8) Diskuse:

- Proč si děti myslíte, že se trpaslík trápí? *(Děti: „Možná proto, že je tam sám.“ „Třeba se ztratil.“ „No já si myslím, že se bojí.“ „Třeba někam spad.“)*

Vyprávění:

To všechno mohlo klidně tak být. Ve skutečnosti se trpaslíkovi stala zapeklitá věc. Totiž to, že se mu propadla noha hluboko do sněhu a on ji ne a ne vytáhnout. A tak tam ten trpaslík ležel už dobrých pár hodin. No jen si to děti představte. Zima mu byla.

- Podáváme si kamínek Povídalek *(děti: noha mu bolela, hlad měl, žízeň, bál se, na záchod se mu chtělo, všechno ho tlačilo, stýskalo se mu po mamince)*

9) Vnitřní hlasy:

(Učitelka se stává trpaslíkem, vezme si červenou čapku.)

Já jsem teď trpaslík a vy moje myšlenky. Kdo má nějaký nápad na trpaslíkovu myšlenku, může přijít ke mně, dotknout se mě a říct tu myšlenku nahlas.

Komentář: *Děti chvíli váhaly. Tuto techniku jsem s nimi doposud nedělala. A pak přistoupila nejstarší Martinka a řekla: „Jsem pěkně naštvanej, že jsem tudy šel.“ Pak začaly chodit i ostatní děti: „Je mi strašná zima.“ „Už bych chtěl být doma v teple.“ „Vůbec se mně tu nelíbí.“ „Chce se mi čůrat.“ „Volám tu jak na lesy, a nikdo mě tu neslyší.“ „Asi tu zůstanu až do smrti.“ „Něco mě tu šimrá na noze a nemůžu se podrbat.“ Byla jsem až překvapená s čím vším děti přišly.*

10) Zvukový kruh:

A do toho začalo zase sněžit!

(Děti velmi potichu napodobují dřevěnými špuntíky sních třením o sebe – šumění.)

Jenže u toho to neskončilo. Začalo sněžit trochu víc a pak ještě víc, až začalo pěkně chumelit, a napadlo docela hodně sněhu a trpaslík nebyl div celý pod sněhem.

Vyprávění: Ještěže tu byl Bob a Bobek. Přišli právě tak akorát včas. Ti neváhali a přiložili packu k dílu. Co myslíte děti, že králíci udělali? *(Učitelka připraví židli.)* Kdo má nápad, může se posadit na **”Židli nápadů”** a sdělit nám to.

(Děti: „To je jasný, že trpaslíka vytáhli.“ „No já si myslím, že někoho zavolali na pomoc.“ „Já bych ho vytáh jeřábem.“ „Možná, že ho vyhrabali.“ „Já si myslím, že ten sníh odklidí lopatou.“)

11) Postojová škála:

(Učitelka umístí jednu usměvavou kuželku na jeden konec třídy a druhou smutnou kuželku na její opačný konec a zopakuje dětem vždy jeden z jejich nápadů.)

Pojďme se teď postavit na postojové škále dle toho, zda si myslíme, že to tak králíci udělali (stoj u usměvavé kuželky), neudělali (stoj u smutné kuželky), možná spíš udělali (blíže k usměvavé k.), anebo spíš neudělali (blíže k smutné k.), nebo nevím (uprostřed mezi kuželkami).

Vyprávění: To všechno tak skutečně mohlo být. Doopravdy králíci trpaslíka vytáhli, jako když se tahá řepa. Nejdříve to zkoušel Bob, jako starší a rozumnější. (učitelka v roli maňásků) Táhnul, táhnul, ale trpaslíka nevytáhnul. A tak poprosil Bobka, ať mu pomůže. A bobek se chytil Boba, Bob trpaslíka a spolu táhli, táhli, ale nevytáhli. A tak zavolali na....*(Děti doplňují, zároveň se vžívají do rolí různých lesních zvířátek a pomáhají králíkům vytáhnout trpaslíka. → obměna pohádky O řepě)*

Až nakonec společně trpaslíka vytáhli.

- A co myslíte, že jim trpaslík po tom, co ho králíci vytáhli, řekl? Co tak asi trpaslík udělal? A co udělali králíci? Chcete si na to zahrát?

12) Improvizace:

V kruhu je čapka trpaslíka a dvě králíčí čelenky. Kdo chce, může si zkusit vzít čapku trpaslíka a vyzkoušet si, co by tak asi králíkům řekl. Nebo si může vzít čelenku s ouškama a vyzkoušet si Boba nebo Bobka.

Komentář: *Obávala jsem se, že se již dětem nebude chtít. Činnosti z této lekce byly tentokrát velmi náročné. Některé děti byly již unavené. Ty se nezapojily. Některé naopak naprosto bez zábran přijaly role trpaslíka nebo role králíků a vznikly z toho nakonec docela pěkné scénky. Ze scénky vzniklo i jméno pro trpaslíka: Franta)*

Vyprávění: A jak ten den vlastně skončil? Brzy po tom, co králíci trpaslíka, vlastně teď už Frantu, vytáhli, se začalo stmívat. Trpaslík na nic nečekal. Pozval svoje nové kamarády k sobě do chaloupky a udělal jim moc dobrou vařenou mrkev. A pak se všichni tři zavrtali do Frantovy postýlky (*Děti přikryjí Boba, Bobka a čepici trpaslíka.*) a popřáli si dobrou noc. (*Děti: „Dobrou noc. A hezky se vyspěte.“ „Dobrou s kobrou“*)

Reflexe: Postojová škála: Všichni na chvíli zavřeme oči a zkusíme si sami pro sebe říct, jestli se mi to dnes líbilo, nelíbilo, nebo tak něco mezi, a podle toho se postavím buď více k veselému anebo smutnému kuželce.

Komentář: *Dvě děti si stouply přesně na střed. Dvě mezi střed a veselou kuželku, ostatní děti si stoupli k usměvavému kuželce.*

Evaluace:

Lekci hodnotím zpětně jako velmi náročnou. Některé děti již byly unavené. Tyto děti si při reflexi stouply na střed mezi veselou a smutnou kuželku. A tyto děti mi samy sdělily, že to bylo dlouhé. Je to však velmi individuální, protože děti, které si stouply k veselému kuželce nebo blízko k ní, unavené nevypadaly a naopak měly, jak se říká, ještě energie na rozdávání. Plánované cíle byly posilovány. Některé schopnosti a dovednosti dětí se rozvíjely neplánovaně na základě jejich vlastní spontaneity a aktivity. Nejvíce jsem měla radost ze hry "vnitřní hlasy", kterou jsem s dětmi dělala poprvé. Zajímalo mě, jak děti budou reagovat a bylo pro mě milým a velkým překvapením, jakým způsobem byly děti schopny se vžít do situace trpaslíka a ještě dokázat jeho myšlenky pojmenovat. Tato technika měla úspěch a určitě ji budu využívat častěji. Děti si odnášejí z lekce, že se lidem v nouzi pomáhá a nečeká se za to odměna.

8. 7 Sedmá lekce – "PŘEKVAPENÍ V DÁRKOVÉ KRABICI"

Pomůcky: kuchyňské náčiní (hrnce, prkénka, skleničky, lžičky ...), karton s vyříznutým otvorem a krytkou (dveře s kukátkem), maňásci (Medvěd, Liška, Zajíc, Veverka, Myš a Jezevec), klíč schovaný na dobrém místě, prstýnek, bubínek

Cíl: rozvoj pozornosti, schopnosti vytvořit zvukovou kulisu, posilování sebevyjádření a reflexe ze zážitku, posilování dovednosti improvizovat, rozvoj schopnosti napodobit konkrétní rytmus, rozvoj komunikačních dovedností

Počet dětí: 8

1) Rituály

2) Krátký vstup do příběhu

Úvodní vstup + navazující dialog (Králíci vidí, že trpaslík Franta už asi dávno vstal z postele. / Bobkovi se opět nechce vstávat. / Najednou se kolem králíků line vůně něčeho moc dobrého. / Bob se jde podívat do kuchyně za Frantou. / Bobek z postele hned vyskočí a jde také.)

3) Zvuková koláž

- *(Společně s dětmi si vezmeme různé druhy kuchyňského náčiní.)*

A v kuchyni to vypadalo na pěkně velké vaření. V kuchyni se třely hrnce o sebe a nádobí o sebe cinkalo, palicí se klepalo maso, krájel se chleba a ostřil se nůž, drhla se drátěnkou stará pánev, to bylo rámusu. (Učitelka dá ruku nahoru.) Někdy toho rámusu zase tolik nebylo. (Učitelka dává ruku pomalu dolů.) A nastala chvíle, kdy i všechno najednou utichlo. (Dotkne se rukou země.) → opakujeme (technika klimax/ deklimax) V klimaxu – Franta se v kuchyni uměl pěkně ohánět. Když v tu chvíli prásk. Rozbil se hrneček. *(S dětmi se skácíme na zem.)*

Komentář: Děti se realizovaly ve výběru a možnostech dělání zvuků. Technika klimax a deklimax plánovaná nebyla, vyšla z aktivity spontánně, protože hluk byl pro nás všechny, jak jsme se shodli, jinak nesnesitelný.

Co teď? Co uděláme s tím hrnečkem? Taková škoda, takový hezký hrneček to byl.
(Děti: „Slepíme ho.“)

A jak se to slepování dělá? (*Kuba: „To se všechny části hrnečku musí slepit k sobě lepidlem.“*) A tak se pojdme postavit a vyzkoušet si to. (*Všichni se postavíme a slepíme se dohromady do kruhu.*) To jsme ale hezký hrneček. (*Sedneme si a chytíme se za ruce.*) A kolik je na tom hrnečku obrázků. Na tom hrnečku jsem já, jako duhová kulička. A stisknu dlaň souseda vedle sebe. (*Každý může říci, čím nebo kým by na hrnečku byl. Štafetu pošleme dál stisknutím ruky souseda. Při předávání štafety si vyměňujeme oční kontakt.*)

I řekli si králíci: „Co si v tom hrnečku asi uvaříme?“ (*Postavíme se. Děti sdělují své nápady.*) Každý návrh je dobrý. Podpoříme ho tím, že řekneme: „Hrnečku vař!“ Točíme se dokola. Na „Hrnečku dost!“ se zastavíme. (*Děti měly tendenci poprvé na slovo „dost“ padat na zem. Hrneček jsme znovu slepily a zavedly jsme pravidlo slovy: „Dáváme pozor, aby se nám hrneček opět nerozbil.“*) Každé uvařené jídlo ochutnáváme posíláním vařečky a pojmenováváme v kruhu naše chutě. (*Je to sladké, slané, hořké, kyselé, horké, ještě studené, nedovařené – Musíme to ještě dovařit. Chutná to jako ... cukrkandl, dobrá kaše od maminky ...*)

Komentář: *Tato aktivita byla pro děti naprosto přirozená. Děti se zapojovaly s nadšením a „sypaly“ ze sebe spoustu nápadů. Potvrzuje se to, že cokoliv, co je spojené s pohybem, je pro děti přínosné.*

Vyprávění: Zatímco se králíci ládovali. Franta měl co na práci. Čekala ho velká hostina. Jeho starý dobrý kamarád Jezevec má dneska totiž narozeniny. Přejde navečer, a s ním i mnoho lesních kamarádů. A tak to dá rozum, že Franta musí hodně navařit a vše připravit, aby se tu hosté cítili jako doma. Králíci se sice už chtěli vydat na další cestu za kloboukem, ale když viděli Frantu, kolik tu má práce. I rozhodli se, že tu ještě chvíli zůstanou a Frantovi pomůžou.

4) Narativní pantomima:

Nanosili dříví, zametli, vytřeli, utřeli prach, vynesli odpadkové koše, vyleštili zrcadla, umyly nádobí, a pak ho utřeli, vyprali prádlo, vyždímali, pověsili na šňůru, natřásali peřiny, uklidili rozsypané kuličky do krabičky. A pak si vlezli do vany a pořádně se osprchovali, aby nesmrděli. Také si vyčistili zuby, pěkně se učesali a hodili se do gala. Oblékli si pěknou košili a kalhoty, aby nedělali ostudu.

Komentář: Děti tato aktivita opět velmi bavila. Nejvíce se děti nasmály, když jsme se pokusily zrychlovat činnosti.

5) Společná rytmicizace:

(Sedíme v kruhu. Učitelka má připravené dveře s kukátkem, bubínek a schované maňásky či plyšáky za dveřmi.)

Když tu najednou někdo zaklepal. (Učitelka nastaví určitý rytmus a způsob jeho plnění. Může použít bubínek. Děti rytmus opakuji.) **Co s tím uděláme?** (Děti: „Zeptáme se, kdo to je.“)

(Učitelka manipuluje s maňásky a propůjčuje jim svůj hlas. Maňásci: Medvěd, Liška, Zajíc, Veverka, Myš a Jezevec)

Učitelka (s maňáskem za kartonovými dveřmi): „Já jsem medvěd, kamarád Franty a Jezevce.“

Co teď, otevřeme nebo ne? Co uděláme? (Děti: „Otevřeme.“ „ Ne musíme se podívat, kdo je to.“) **Co je správně?** (Děti: „Podívat se kukátkem, kdo je to. Já už to vim, my máme taky takový kukátko doma.“) **A proč je to správně?** (Děti: „Musíme zjistit, jestli to není třeba vlk.“)

Tak se pojdme podívat. (Děti po jednom chodí ke dveřím přesvědčit se, zda jde o jmenované zvířátko. K podívání se je třeba nadzvednout krytku od kukátka.)

- Celý proces se takto opakuje u každého zvířete, které zaklepe. Děti vždy pak společně každé zvířátko pustí dovnitř. Pozdraví ho, přivítají ho a najdou mu místo k sezení.
- Nakonec dorazí i oslavenec Jezevec. (V tu chvíli si učitelka bere na hlavu červenou čepici trpaslíka Franty a stává se jím.) Společně Jezevcovi zazpíváme narozeninovou písničku. („Jezevec má narozeniny, my máme přání jediný,...“)

Komentář: Opět jsem vnímala, že se hra dětem moc líbila. Všichni se se zájmem zapojili. Byly zvědavé, koho vždy najdou za dveřmi. Rytmus některé děti zvládaly a některé ne.

Vyprávění: V tu chvíli se kolem jezevce všechna zvířátka nahrnula, přála mu a dávala mu různé dárky. Jenom trpaslík Franta byl najednou nějaký smutný. (Učitelka si bere červenou čepici a tváří se smutně. Děti se začaly automaticky ptát, co se mu stalo.)

Učitelka v roli Franty dětem odpovídá, že ztratil klíček, velmi důležitý klíček. (*Děti vyjádřily Frantovi lítost, chvíli ho povzbuzovaly a pak mu nabídly pomoci s hledáním.*)

- Hledání klíčku (*Děti klíček našly, ale chvíli jim to trvalo.*) → předání Frantovi

6) Otázky rozvíjející fantazii a představivost

- „**Jaký klíč bych si chtěl schovat**“ já? (*Děti: „Já takový růžový a lehounký jako pírkó.“ „Já bych si schoval vojenský klíč, zelený.“ „Já bych měla takový duhový klíček.“*)
- **Kam bych si ho schoval?** (*do kapsy, do krabíčky, do košíku, do šuplíku, já bych ho zase spolknul*)
- **Co s ním jde odemknout?** (*nějakou tajnou skrýš, poklad, nějaký dveře, zámek, ...*)

(Zemanová, 2017, s. 40 – 45)

7) Závěr příběhu – rozhovory s maňásky, improvizální jednání

Učitelka na sebe bere opět čapku Franty a tváří se tajemně. (*Děti zpozorněly.*) Jde ke skříni a pomalu ji odemyká. Vyndá velkou dárkovou krabici zavázanou mašlí a předává ji Jezevcovi, přeje mu vše nejlepší. Učitelka ze sebe sejme roli Franty odložením čepice, bere do ruky Jezevce a vyjadřuje jím vděčnost za tak velký dar. Zároveň prosí děti, zda by mu nepomohly ten dar otevřít. Učitelka v tuto chvíli pracuje s maňásky Boba, Bobka i jezevce střídavě dle rozhovoru. Děti krabici otevřou a objeví v něm ztracený klobouk. Králíci jsou u vytržení a následuje radostné shledání s kloboukem. Jezevec se podivuje a nic nechápe. Králíci a vlastně i děti mu vše vysvětlují. Jezevec klobouk králíkům předá a má radost, že našli svůj domov. Příběh končí loučením se zvířátky a trpaslíkem, otočením prstýnku, vyslovením říkanky s pohybem viz lekce 2 (*Prstýnkem otočíme, ...*) a zakončením verše (*Jejda to je snad sen? Kdepak, není. To je ta naše pěkná Zem.*)

Komentář: *Tento závěrečný děj byl jakýmsi společným zakončením příběhu, který však sebou nesl ještě určité napětí, gradaci, překvapení a rozuzlení, uvolnění. Byl naší společnou improvizací, hrou v roli, spoluprací. Nejnáročnější to bylo asi pro mě, zvládnout více maňásků, rolí, a to i přesto, že jsem se na tuto situaci připravovala. Děti však jednaly opět přirozeně. Mluvily s maňásky, jako by byly živé.*

Vyprávění: A protože už byl večer, králíci zalezli konečně do svého klobouku a bylo jim tam báječně. (*Králíci se s dětmi rozloučili a děti jim popřály dobrou noc.*) A tak si králíci

svůj klobouk našli a už ho nikdy neztratili. Nikdy však nezapomněli na to velké dobrodružství, které spolu a s Vámi dětmi prožili.

8) Reflexe dětí z lekce:

Martinka: „*No, všechno se mi líbilo.*“

Kubík: „*Mně se to taky líbilo. Ale co budeme dělat příště, když už králíci klobouk našli?*“

Vašík: „*Já mám nápad. Mohli bysme udělat nějakou dobrodružnou výlet třeba na moře, jako námořníci.*“ (Děti se překřikují, všichni mají spoustu nápadů, které zřejmě využijeme v dalších lekcích.)

Janička: „*Mně se to moc líbilo.*“

Kristýnka: „*Mně taky, byla to fakt zábava.*“

Emička: „*Já jsem ráda, že ta pohádka skončila dobře.*“

Terezka: „*Já taky.*“

Bětuška: „*No... já taky, všechno se mi líbilo.*“

Evaluace:

Tuto lekci vnímám zpětně jako jednu z těch aktivnějších, zahrnující společnou improvizaci a energické jednání. I přesto, že jsme stihli mnoho aktivit, děti nebyly unavené a byly schopné reflexe, která byla tentokrát od všech pozitivní. Vašík navíc se svým nápadem rozproudil diskusi nad tím, co budeme dělat příště. A z toho jsem měla asi největší potěšení. Měla jsem v tu chvíli pocit, že už tam ani nemusím být. Byly samostatní v rozhovoru, a i když se chvílemi překřikovaly, brzy si v tom udělali pořádek. Lekci jsme nakonec skončili o 10 minut později. Plánované cíle byly posilovány a plněny. Některé aktivity byly spontánní, vycházela jsem z potřeb a zájmu dětí. Osvědčilo se, že cokoli, co je spojené s pohybem, děti velmi baví. Zjistila jsem také, že při pohybových aktivitách jsou děti daleko výřečnější a nápaditější. Navíc se tím vytváří pozitivní atmosféra, tedy jinými slovy dobrá nálada. A co si děti z lekce odnesly? Tentokrát si odnesly, co to znamená přátelství. Pomocť druhému s úkoly či povinnostmi, když zrovna nestíhá, respektovat názor druhého a společně něco tvořit. Také se děti seznámily s hodnotou věcí – když se něco rozbije, udělám vše pro to, abych to spravil. A nakonec se děti setkaly s mravním poučením, že než někomu otevřu dveře, musím si ověřit jeho identitu.

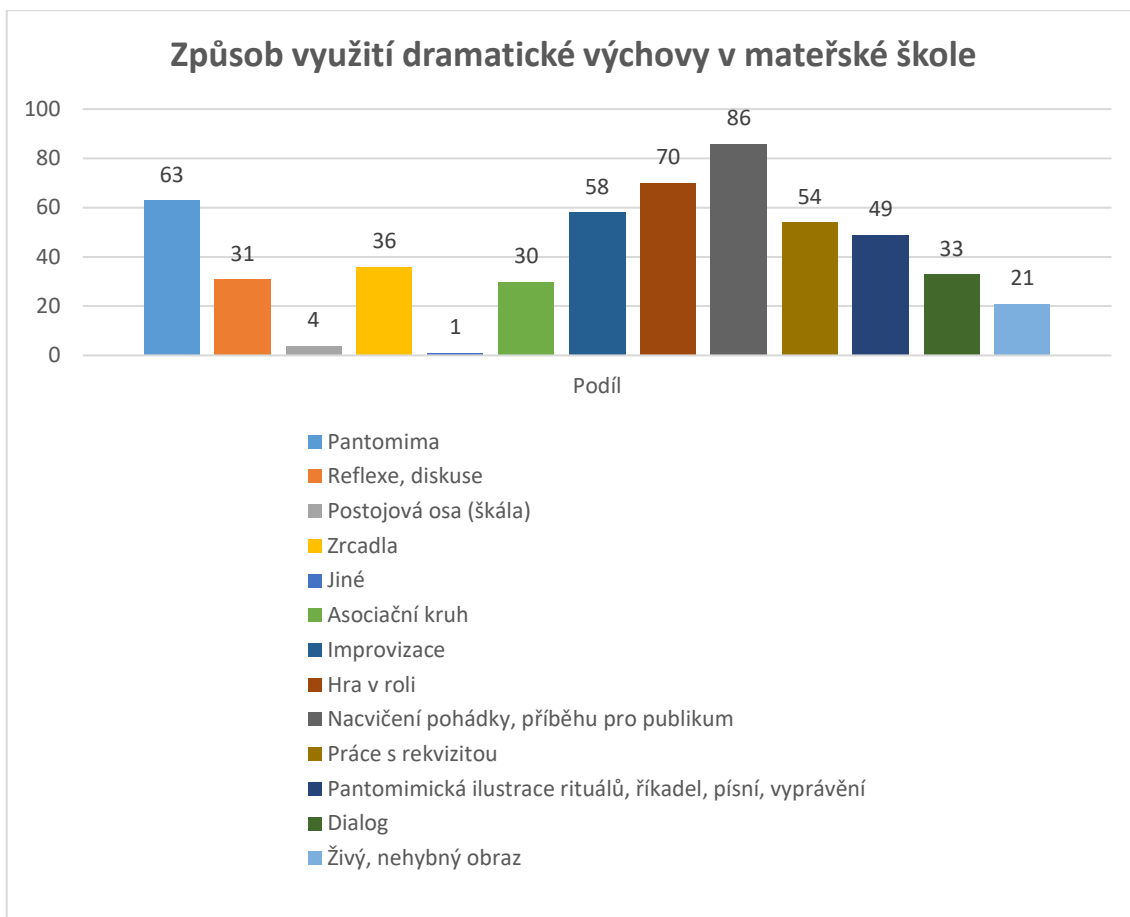
8. 8 Závěrečná evaluace

Realizaci příběhu metodami dramatické výchovy vnímám zpětně jako zdařilou. Podařilo se mi rozvíjet osobnost dětí v rovině osobnostní, sociální i dramatické. Snažila jsem se, aby jednotlivé děje na sebe navazovaly, byly vzájemně propojené, měly určitou strukturu, ale zároveň, aby měly děti možnost do nich zasahovat, přicházet se svými nápady. Je však potřeba zdůraznit, že návaznost jednotlivých lekcí je u zájmového kroužku pro děti horší než u týdenního programu v mateřské škole, kdy se děti s příběhem setkávají každý den. Děti naštěstí na zájmový kroužek dochází vždy dříve, a tak jsme si v krátkosti vždy zopakovaly, co se minulý týden vlastně dělo. Ocenily to především děti, které na předešlé lekci chyběly. Záměrem bylo, aby děti procházely takovým příběhem, který jim poskytne do něj náležitě nahlédnout a odkrýt některá jeho tajemství. Dále pak poznat sám sebe v různých situacích a činnostech, poznat druhého, umět se vžít do jeho role a odnést si z lekce určitou kladnou mravní hodnotu či postoj, na kterých je založena naše společnost. A nakonec, aby děti měly pozitivní postoj k divadelnímu umění, v tomto případě i k loutkovému (maňásci). A toto všechno si myslím, že se nám povedlo, že jsme se opět někam posunuli a na něco nového společně přišli. A o tom ta naše dramatická výchova vlastně je.

9 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Dotazníkové šetření bylo realizováno u 100 respondentů (dotazník je přílohou č. 1). V první otázce byla zjišťována délka praxe v mateřské škole. Více jak polovina respondentů (53 %) zatím nepracovala v mateřské škole déle než pět let. Naopak 19 % se může pochlubit praxí nad 15 let. Praxe 6 – 15 let se týká zbylých 28 %. Z dotazníku vyplynulo, že nejvíce učitelů (73 %) pracuje s třídou nad 21 dětí. Střední vzdělání má 40 oslovených respondentů, 38 bakalářské, 11 vyšší odborné a devět magisterské. Respondenti, u kterých byla dramatická výchova součástí studia, se s ní setkali v předmětu Dramatická výchova (79 %), Rozvoj osobnosti dramatickou improvizací (8 %), v jiném předmětu (5 %) – například Dramaterapie, Tvořivá dramatika a Praktikum loutkového divadla. Respondentů, kteří se s dramatickou výchovou v rámci svého studia nesetkali, bylo 14 %. Semináře dramatické výchovy mimo své studium absolvovalo 32 %.

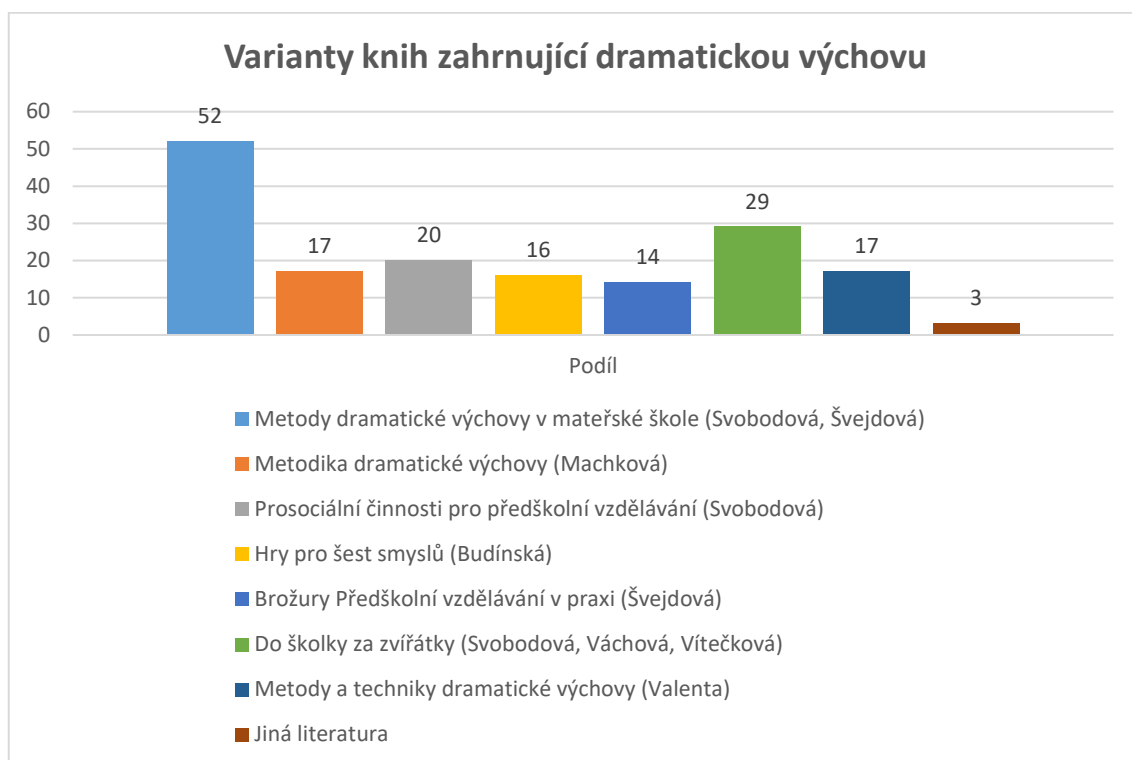
Pátá otázka se zabírala dalšími zkušenostmi s dramatickou výchovou. Někteří dotázaní (46) odpověděli, že se považují za samouky, kteří čerpají především z knih či z internetu. S dramatickou výchovou v dětství se setkala 22 učitelů. Z toho 19 učitelů hrálo v dětství divadlo a zbytek navštěvovalo dramatický kroužek. Hospitace u kolegy/ně, který/á ve své práci využívá metody dramatické výchovy se zúčastnilo 18 dotázaných. Jsou tu i tací (10), kteří se zapojují do zájmových aktivit týkajících se dramatiky či herectví. Někteří (devět) byli metodami dramatické výchovy vyučováni v mateřské nebo základní škole. Dále dva učitelé uvedli, že ve svém volném čase hrají divadelní představení. Jedna učitelka uvedla, že psala bakalářskou a diplomovou práci zaměřenou na dramatickou výchovu a jiná učitelka podotkla, že z dramatické výchovy maturovala. Zkušenosti s dramatickou výchovou nemá celkem 23 respondentů.

Respondenti (97 %) využívají dramatickou výchovu v rámci vzdělávání v mateřské škole nejvíce prostřednictvím nacvičení pohádky či příběhu pro publikum (86 %) a hry v roli (70 %) – dále pak pantomimy (63 %), improvizace (58 %), práce s rekvizitou (54 %), pantomimické ilustrace rituálů, říkadel, písní a vyprávění (49 %), zrcadel (36 %), dialogu (33 %), reflexe, diskuse (31 %), živého obrazu (21 %) a postojové škály (4 %). Pouze jeden respondent navíc uvedl vnitřní hlasy.

Se skupinkami ve třídě pracuje při tom 35 % dotázaných, s polovinou třídy 7 %, s celou třídou do 15 dětí 17 %, s celou třídou od 16 do 20 dětí 14 %, a nejvíce respondentů (51 %) pracuje s celou třídou od 21 do 28 dětí.

Nejvíce učitelů (34 %) zahrnuje dramatickou výchovu do vzdělávání v mateřské škole 1 – 2x týdně. 3 – 5 x týdně uvedlo 13 % učitelů, 4 – 5 x týdně také 13 %, někteří (31 %) využívají dramatickou výchovu pak několikrát měsíčně a 9 % občas během roku. Někteří respondenti (14) uvedli, že mají dramatickou výchovu v mateřské škole nad rámec vzdělávání v podobě zájmových aktivit, z toho pět ji vyučuje.

Nejčtenější knihou zahrnující dramatickou výchovu je mezi učiteli mateřské školy kniha *Metody dramatické výchovy* (52 %), a dále pak *Do školky za zvířátky* (29 %), *Prosociální činnosti pro předškolní vzdělávání* (20 %), *Metodika dramatické výchovy* (17 %), *Metody a techniky dramatické výchovy* (17 %), *Hry pro šest smyslů* (16 %) a *Brožury Předškolní vzdělávání v praxi* (14 %). Zbývá 3 % zastupují respondenty uvedené knihy – *Barevné hříčky* (Braumová) a *Děti hrají divadlo*.

Ve třinácté otevřené otázce se zjišťovalo, co vše v dětech dramatická výchova dle respondentů rozvíjí. Odpovědi poskytlo všech 100 respondentů a v mnohých se shodovali. Nejvíce učitelé uváděli rozvoj fantazie (33) a představivosti (22), dále pak rozvoj komunikace (18), slovní zásoby (17) a řeči (12), emocí (12), posilování spolupráce mezi dětmi (16) a sociálního cítění, prosociálnosti (14), paměti (10), myšlení (9) a sebevědomí (8). Někteří (12) též chápou dramatickou výchovu jako možnost rozvoje celé osobnosti. Naopak mne překvapilo, že smyslové vnímání, které je u dramatické výchovy pro předškolní děti velmi důležité rozvíjet, uvedl pouze jeden respondent.

10 DISKUSE

Z dotazníkového šetření vyplývá, že nejvíce respondentů je vyššího vzdělání, ve kterém se většina setkala s předměty týkající se dramatické výchovy. Jen malá část učitelů se v dramatické výchově dále vzdělává na seminářích a získává tím přímou zkušenost a prožitek. Dramatickou výchovu přitom využívají v mateřské škole téměř všichni dotázaní. Pracují nejčastěji s celou třídou nad 21 dětí, a to přibližně 1x týdně. Dále se nejvíce učitelé v této oblasti vzdělávají četbou knih a z internetu. Nejvíce čtenou knihou jsou *Metody dramatické výchovy v mateřské škole* (Svobodová a Švejdvová, 2011). Právě zde se můžeme dočíst o tom, jak je důležité, aby učitel používající metody dramatické výchovy měl osobní zkušenosti v praxi jako hráč. Pokud je dle Svobodové a Švejdvové (2011) nemá, vystavuje sebe i děti riziku, že dramatickou výchovu nebude umět používat zcela správně. A dále varují, že si pak děti mohou odnést spíše než prožitek, psychické zranění.

Jako nejčastější způsob využití dramatické výchovy v mateřské škole učitelé uvedli nacvičování pohádek či příběhů pro publikum, jinými slovy divadelní představení, a až poté hru v roli, přičemž právě ta společně s improvizací tvoří základy dramatické výchovy. Pokud bychom se měli v tomto ohledu opřít o literaturu, zjistíme, že na nacvičování pohádek či příběhu jsou různé názory. Představení pro publikum někteří do dramatické výchovy vůbec nezahrnují. Vidí ho jako produkt, který má své místo v divadle zaměřující se na výkon. Dramatická výchova je však zaměřená především na proces a tvořivém jednání dětí. A jsou i tací, kteří představení pro publikum v rámci dramatické výchovy připouští, ale za takových podmínek, kdy se umožňuje dětem se do tvorby inscenace plnohodnotně zapojit. Nelze mluvit tedy o pouhém nacvičování. Inscenace musí být vždy vytvořena za spoluúčasti dětí. Dramatickou výchovu tedy vidí jako proces, z kterého může i nemusí představení vyústit (Machková, 2007b).

Dle učitelů dramatická výchova nejvíce rozvíjí fantazii, představivost a komunikaci. Nejméně učitelů uvedlo pak smyslové vnímání (jeden) a pozornost (tři). Přitom vnímáním pomocí smyslů děti získávají to největší možné poznávání okolního i vnitřního světa. Dle Nádvorníkové (2011, s. 23) se ohledně rozvoje smyslového vnímání jedná o nezastupitelnou úlohu v předškolním vzdělávání. „*Co není ve smyslech, není v paměti...*“ Bláhová (1996) navíc doplňuje, že smyslové vnímání je v dramatické výchově

nepostradatelné a kromě vnějšího světa se také orientuje na naše vlastní prožitky a zkušenosti.

Dle výsledků z dotazníku usuzuji, že míra vysokoškolsky vzdělaných učitelů, která je vysoká, je v nepoměru s mírou a způsobem využití dramatické výchovy v mateřských školách. Důvodem může být, jak z dotazníku vyplývá, vysoký počet dětí ve třídách.

ZÁVĚR

V teoretické části jsem se zabývala charakteristikou dramatické výchovy pro děti předškolního věku, a dále pak na jakých principech je založená, jaké všechny oblasti osobnosti dítěte rozvíjí, co je jejími cíli a jakými metodami k nim dojdeme.

V praktické části jsem vytvořila jednotlivé lekce dramatické výchovy, které jsem zrealizovala na zájmovém kroužku v mateřské škole se skupinou osmi dětí. Pozorováním a slovní zpětnou vazbou od dětí jsem získala nejen odpovědi na své otázky, ale také další zkušenost a podnět k vytvoření dalších lekcí.

Dále jsem v praktické části dotazníkovým šetřením zjišťovala, v jaké míře se dnes pracuje metodami dramatické výchovy v mateřských školách a jestli je to v souladu se vzděláním učitelů. Překvapilo mě, že většina učitelů vnímá dramatickou výchovu hlavně jako nacvičení pohádky pro publikum a to i přesto, že převládají učitelé s vysokoškolským vzděláním, ve kterém se téměř všichni zúčastnili předmětů dramatické výchovy. A dále jsem byla překvapena mírou zařazení dramatické výchovy do vzdělávání předškolních dětí. Z výsledků vyplynulo, že nejvíce učitelů používá metody dramatické výchovy pouze 1 x týdně. A to je dle mého názoru škoda. Pokud se užívají metody dramatické výchovy správně, může docházet k celému komplexnímu rozvoji dítěte. Hrou, která je pro děti přirozená, jejich vlastní aktivitou a prožitkem, tedy tím co si samy vyzkouší, prožijí, se děti učí snadněji než nuceným přístupem.

Dramatická výchova nám dává navíc příležitost se lépe poznat a prozkoumat situace, se kterými jsme se ještě nesetkali. Umožňuje nám do takových situací nahlédnout z různých rolí a pomáhá nám je pochopit. Může se stát, že se v takové situaci někdy ocitneme. Pokud jsme takovou situaci nikdy nezažili, zřejmě budeme překvapeni a chvíli potrvá, než budeme jednat a možná než přijdeme na správné řešení. Pokud jsme však takovou situaci již zažili, byť jenom „jako“, s největší pravděpodobností budeme jednat rychleji a lépe. Dramatická výchova je také o vzájemném respektování, přijímání, hravosti a utvoření vztahu k divadelnímu umění. Její účastník si odnáší prožitky, zkušenosti, schopnosti a dovednosti, které se lépe ukládají do paměti než obyčejná slova.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BLÁHOVÁ, Krista. *Uvedení do systému školní dramatiky: dramatická výchova pro učitele obecné, základní a národní školy*. Praha: IPOS, 1996. ISBN 80-7068-070-9.
- BUDÍNSKÁ, Hana. *Ať si už mohou naše děti ve své škole hrát: Tvořivá hra s nejmenšími*. Praha: Ipos - Artama, 1992. ISBN 80-7068-0407.
- BUDÍNSKÁ, Hana. *Hry pro šest smyslů: kartotéka pro loutkáře i neloutkáře, kteří si umějí hrát s dětmi*. 2. vyd. Praha: Gamma, 1992. ISBN 80-900145-4-2.
- ČERNÁ, Irena. Čtyři dny v mateřské škole. In: MACHKOVÁ, Eva. *Malý průvodce dramatickou výchovou v mateřské škole*. Praha: Artama, 1992. ISBN 80-7068-047-4.
- PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- MACHKOVÁ, Eva. *Projekty dramatické výchovy pro mladší školní věk*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0374-2.
- MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, 1998. ISBN 80-7068-103-9.
- MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství AMU, 2007a. ISBN 978-80-7331-089-9.
- MACHKOVÁ, Eva: *Metodika dramatické výchovy*. 11. vyd. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii, 2007b. ISBN 978-80-901660-9-0.
- MACHKOVÁ, Eva. *Dramatika, hra a tvořivost*. Jinočany: H & H, 2017. ISBN 978-80-7319-125-2.
- MARUŠÁK, Radek, Olga KRÁLOVÁ a Veronika RODRIGUEZOVÁ. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy: využití metod a technik*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-472-4.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Kognitivní činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe, 2011. ISBN 978-80-86307-87-9.
- NOVÁČKOVÁ, Lenka. Rozvíjíme empatii u dětí předškolního věku. In: Košťálová a kol. *Indiáni: praktické náměty na tvořivé a dramatické činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2014. ISBN 978-80-7496-080-2.

- SUCHÁNKOVÁ, Eliška. *Hra a její využití v předškolním vzdělávání*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0698-9.
- SVOBODOVÁ, Eva. *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2007. ISBN 978-80-86307-39-8.
- SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0020-8.
- SVOBODOVÁ, Eva. Komunikace s dítětem v mateřské škole. In: Svobodová, Eva a kol. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
- ŠVEJDOVÁ, Hana. Příběh a jeho role v předškolním vzdělávání. In: Svobodová, Eva a kol. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
- VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1865-1.
- WAY, Brian. *Výchova dramatickou improvizací*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-16-1.
- ZEMANOVÁ, Olga. *O kouzelném semínku: rozvíjíme dětskou fantazii*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1262-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- BÍLÝ ŠUM CZ – PTAČÍ ZPĚV, REAXAČNÍ ZVUK #30, In: *Youtube* [online]. [cit. 2019-03-17]. Kanál uživatele Bílý šum. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=-F_mvXj2OP0&t=192s
- BOB A BOBEK – ZNĚLKA. In: *Youtube* [online]. [cit. 2019-03-17]. Kanál uživatele Stefi Lakeová. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=WCqlzfrjv8>
- METODIKA DV. - TU. MŠ. *Pedagogické věno* [online]. Most: NorthCom [cit. 2019-03-12]. Dostupné z: <http://www.pedagogickeveno.cz/metodika-dv-tu-ms/>
- MYŠKY. *Mateřská školka AB-Svojsíka* [online]. Strakonice: Jana Dufková [cit. 2019-03-17]. Dostupné z: <https://kulicka.ssams.cz/basnicky-rikanky/>
- JÁ DO LESA NEPOJEDU. In: *Youtube* [online]. [cit. 2019-03-17]. Kanál uživatele 24SNAiLSMEDIa. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=M0RB7a-ZLBM>
- XIII. PÍSEŇ SNĚHOVÉ VLOČKY, THE SONG OF A SNOWFLAKE. In *Youtube* [online]. [cit. 2019-03-17]. Kanál uživatele Eva Suchánková. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=rABUY6IUftI>

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1: Dotazník

Dramatická výchova v MŠ

Dobrý den,

věnujte prosím několik minut svého času vyplnění následujícího dotazníku.

1. Kolik let trvá Vaše pedagogická praxe v mateřské škole?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1-5
- 6-15
- více než 15

2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- SŠ
- VOŠ
- VŠ - Bc.
- VŠ - Mgr.
- jiné, jaké?...

3. Byla dramatická výchova součástí Vašeho studia?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano
- ne

4. Pokud ano, v rámci jakého předmětu jste se s ní setkal/a?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

- dramatická výchova
- rozvoj osobnosti dramatickou improvizací
- Jiný předmět, jaký?
- Pokud jste na předchozí otázku odpověděl/a NE, klikněte zde.

5. Jaké zkušenosti máte s dramatickou výchovou?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

- V dětství jsem hrál/a divadlo.
- Navštěvoval/a jsem dramatický kroužek pro děti.
- Byl/a jsem jako dítě vzděláván/a v mateřské či základní škole metodami dramatické výchovy.
- Jsem samouk, čerpám především z knih či z internetu.
- Zúčastnil/a jsem se hospitace u kolegy/ně, který/á ve své práci využívá metody dramatické výchovy.
- V současnosti ve svém volném čase hraji divadelní představení.
- Začleňuji se ve svém volném čase do zájmových aktivit týkajících se dramatiky či herectví.
- Vyučuji ji na zájmovém kroužku.
- žádné
- jiné, jaké?...

6. Absolvoval/a jste nějaké kurzy dramatické výchovy mimo své studium?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

- Ano. Absolvoval/a jsem povinný kurz či seminář dramatické výchovy.
- Ano. Absolvoval/a jsem kurz či seminář dramatické výchovy ze své vlastní iniciativy.
- ne
- Ano, jiné...(Doplňte jaké.)

7. Máte ve své mateřské škole dramatickou výchovu jako zájmovou činnost? (kurz, kroužek)

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano
 ne

8. Využíváte dramatickou výchovu v mateřské škole?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano
 ne

9. Pokud ano, jakým způsobem?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

- pantomima
 asociační kruh
 improvizace
 hra v roli
 nacvičení pohádky, příběhu pro publikum
 práce s rekvizitou
 pantomimická ilustrace rituálů, říkadel, písní, vyprávění
 dialog
 živý, nehybný obraz
 reflexe, diskuse
 postojová osa (škála)
 zrcadla
 Jiné...(Napište jaké.)
 Pokud jste na předchozí otázku odpověděl/a NE, klikněte zde.

10. Jak často využíváte metody dramatické výchovy v mateřské škole?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- 1-2x týdně
- 3x týdně
- 4-5x týdně
- několikrát měsíčně
- občas během roku
- nikdy

11. Kolik máte dětí ve třídě?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- do 10 dětí
- 11-15 dětí
- 16-20 dětí
- 21 a více dětí

12. Pokud využíváte metody dramatické výchovy ve třídě, s jakou skupinou dětí pracujete?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

- s celou třídou (do 15 dětí)
- s celou třídou (do 20 dětí)
- s celou třídou (do 28 dětí)
- s polovinou třídy
- se skupinkami
- Nevyužívám.

13. Co v dětech dramatická výchova podle Vás rozvíjí?

14. Četl/a jste někdy knihu zahrnující dramatickou výchovu?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu odpověď*

- ano
 ne

15. Pokud ano, o jakou knihu se jednalo?

Nápověda k otázce: *Vyberte jednu nebo více odpovědí*

- Metody dramatické výchovy v mateřské škole (Svobodová, Švejdvová)
 Metodika dramatické výchovy (Machková)
 Prosociální činnosti pro předškolní vzdělávání (Svobodová)
 Hry pro šest smyslů (Budínská)
 Brožury Předškolní vzdělávání v praxi (Švejdvová)
 Do školky za zvířátky (Svobodová, Váchová, Vítečková)
 Metody a techniky dramatické výchovy (Valenta)
 jiné... (Doplňte jaké.)
 Pokud jste na předchozí otázku odpověděl/a NE, klikněte zde.

Děkuji Vám za čas, který jste věnoval/a vyplnění dotazníku. Prosím o sdílení Vašim kolegům a kolegyním z mateřské školy.

Děkuji :)